

«Донецький національний технічний університет»

Факультет економіки та менеджменту

(повне найменування інституту, назва факультету)

Кафедра управління і фінансово-економічної безпеки

(повна назва кафедри)

«До захисту допущено»

Завідувач кафедри

Попова О.Ю.

(підпис)

(прізвище та ініціали)

“ ” 2021 року

Випускна кваліфікаційна робота

Магістр

(освітньо-кваліфікаційний рівень)

на тему «Система екологічного управління і контролю на підприємстві»

Виконав(-ла): студент II курсу, групи МПДзм-19

Спеціальності (напряму підготовки) 073 Менеджмент

(шифр і назва напряму підготовки, спеціальності)

Сердюк О.Л.

(прізвище та ініціали)

(підпис)

Керівник к.е.н., доц. каф. УФЕБ Придятько Е.М.

(посада, науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

(підпис)

Рецензент доцент кафедри ЕПР, к.е.н., доц. Следь О.М.

(посада, науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

(підпис)

Нормо-контроль доц. каф. УФЕБ, к.е.н., доц. Антоненко В.М.

(посада, науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

(підпис)

Засвідчую, що у цій випускній кваліфікаційній роботі немає запозичень з праць інших авторів без відповідних посилань.

Студент

(підпис)

Покровськ – 2021 р.

ДВНЗ «Донецький національний технічний університет»

Факультет економіки та менеджменту

Кафедра управління і фінансово-економічної безпеки

Освітній ступінь магістр

Напрямок підготовки (спеціальність) 073 Менеджмент

(шифр і назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ:

Завідувач кафедри

_____ /Попова О.Ю./

“ _____ ” _____ 2021 року

ЗАВДАННЯ НА ВИПУСКНУ КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ

Сердюку Олександрю Леонідовичу

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи «Система екологічного управління і контролю на підприємстві»

керівник роботи Придятько Е.М., к.е.н.

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом по університету від „12” лютого 2021 р. № 80

2. Строк подання студентом роботи 14 травня 2021 р.

3. Вихідні дані до роботи звітні дані фінансового сектору України, офіційна статистична звітність, інформація періодичних джерел, наукові праці провідних вчених у галузі екологічного управління і контролю

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЕКОЛОГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ І КОНТРОЛЮ НА ПІДПРИЄМСТВІ. 2. АНАЛІТИЧНА ОЦІНКА ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА. 3. УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ЕКОЛОГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА КОНТРОЛЮ НА ПІДПРИЄМСТВІ

5. Перелік графічного матеріалу (з точною вказівкою обов'язкових креслень)
Демонстраційний матеріал

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Вступ	Придятько Е.М., доц. кафедри УФЕБ		
РОЗДІЛ 1	Придятько Е.М., доц. кафедри УФЕБ		
РОЗДІЛ 2	Придятько Е.М., доц. кафедри УФЕБ		
РОЗДІЛ 3	Придятько Е.М., доц. кафедри УФЕБ		
Висновки	Придятько Е.М., доц. кафедри УФЕБ		
Нормо-контроль	Антоненко В.М., доц. кафедри УФЕБ		

7. Дата видачі завдання 13.02.2021 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів випускної кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Теоретичні засади формування системи екологічного управління і контролю на підприємстві	13.02.2021 – 15.03.2021	
2.	Аналітична оцінка фінансово-економічного стану підприємства	15.03.2021 - 01.04.2021	
3.	Удосконалення механізму екологічного управління та контролю на підприємстві	01.04.2021 - 24.04.2021	
4.	Висновки за роботою, вступ	24.04.2021 – 30.04.2021	
5.	Оформлення роботи	01.05.2021 - 15.05.2021	

Студент

(підпис)

Сердюк О.Л.
(прізвище та ініціали)

Керівник роботи

(підпис)

Придятько Е.М.
(прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Сердюк О.Л. Система екологічного управління і контролю на підприємстві / Випускна кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 073 «Менеджмент». - ДонНТУ, Покровськ, 2021.

У випускній кваліфікаційній роботі магістра розкрито теоретичні засади, методичні аспекти та надано практичні рекомендації щодо організації екологічного управління і контролю в системі національної економіки України. Для досягнення мети дослідження були поставлені і вирішені наступні задачі: визначення сутності екологічного менеджменту на підприємстві в сучасних умовах розвитку світового та національного господарства; дослідження особливостей використання базисних складових на підприємств в системі екологічного управління і контролю; систематизація основних принципів сучасних моделей екологічного управління і контролю на підприємстві; аналіз ефективності фінансово-економічних процесів на підприємстві; визначення стратегій формування системи екологічного управління та контролю на підприємстві; удосконалення методичних положень щодо оцінки ефективності впровадження системи екологічного управління та контролю на підприємстві; уточнення порядку екологічної оцінки ефективності системи екологічного управління і контролю на підприємстві.

Ключові слова: ЕКОЛОГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ, ЕКОЛОГІЧНИЙ КОНТРОЛЬ, ОЦІНКА, СИСТЕМА, ПІДПРИЄМСТВО

ANNOTATION

Serdyuk OL Environmental management and control system at the enterprise / Graduation qualification work for a master's degree in specialty 073 "Management" - DonNTU, Pokrovsk, 2021.

The master's thesis reveals theoretical principles, methodological aspects and provides practical recommendations for the organization of environmental management and control in the national economy of Ukraine. To achieve the goal of the study the following tasks were set and solved: farms; research of features of use of basic components at the enterprises in system of ecological management and control; systematization of the basic principles of modern models of ecological management and control at the enterprise; analysis of the effectiveness of financial and economic processes at the enterprise; definition of strategies of formation of system of ecological management and control at the enterprise; improvement of methodological provisions for assessing the effectiveness of the implementation of the system of environmental management and control at the enterprise; clarification of the procedure for environmental assessment of the effectiveness of the environmental management and control system at the enterprise.

Keywords: ENVIRONMENTAL MANAGEMENT, ENVIRONMENTAL CONTROL, EVALUATION, SYSTEM, ENTERPRISE.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЕКОЛОГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ І КОНТРОЛЮ НА ПІДПРИЄМСТВІ.....	9
1.1 Розвиток екологічного менеджменту на підприємстві.....	9
1.2 Система екологічного менеджменту: базисні складові на підприємстві	13
1.3 Основні принципи сучасних моделей екологічного управління і контролю на підприємстві	19
2 АНАЛІТИЧНА ОЦІНКА ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА	27
2.1 Динаміка основних фінансово-економічних показників діяльності.....	27
2.2 Розрахунок показників фінансової стабільності підприємства...	50
2.3 Аналіз показників рентабельності підприємства	57
3 УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ЕКОЛОГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА КОНТРОЛЮ НА ПІДПРИЄМСТВІ	62
3.1 Формування системи екологічного управління та контролю на підприємстві	62
3.2 Оцінка ефективності впровадження системи екологічного управління та контролю на підприємстві.....	66
3.3 Екологічна оцінка ефективності системи екологічного управління і контролю на підприємстві	71
ВИСНОВКИ	77
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	79
Додаток А. Заява.....	86
Додаток Б. Перелік зауважень щодо оформлення роботи.....	87
Додаток В. Довідка про впровадження	88

ВСТУП

Актуальність дослідження. Концепція сталого розвитку суспільства набуває все більшого значення в процесі вивчення особливостей функціонування сучасних підприємств. Питання забезпечення сталого розвитку підприємства поступово стають важливим предметом дослідження сучасної економіки та об'єктом управління в реальній економіці. Згідно з висновками компанії McKinsey's [9], понад 50 відсотків менеджерів компаній, яких досліджували експерти, вважають, що стійкість бізнесу, управління навколишнім середовищем та соціальна відповідальність є "дуже" чи "надзвичайно" важливими серед інших ключових завдань. В даний час багато компаній, в тому числі і українські, особливо ті, акції яких торгуються на міжнародних фондових біржах, намагаються систематично вивчати питання стабільності та навіть складати відповідні звіти. Однак українські компанії продовжують використовувати показники прибутку як головний критерій ефективності. Все це свідчить про те, що питання стабільності розвитку компанії не зникне зі списку об'єктів управління. Однак питання управління сталим розвитком підприємств не вивчалось, оскільки існує велика кількість неузгоджених позицій, які стосуються не лише понятійного апарату, але й методологічних підходів щодо визначення концепції дослідження стабільності та вибору управління методи. Крім того, більшість компаній не приділяють належної уваги питанням сталого розвитку, навіть коли керівники вважають це важливим для розвитку. Лише близько 30 відсотків керівників вважають, що їх компанії активно шукають можливості для інвестицій у сталий або екологічний розвиток, щоб включити ці питання у свою ділову практику [9].

Це демонструє важливість впровадження теорії сталого розвитку підприємств у практику управління сучасними підприємствами.

Вагомий внесок внесли такі економісти, як Білик О.С. [1-2], Галушкіна Т.П. [14; 50], Данилишин Б.М. [24], Жарова Л. [35], Марушевський Г.Б. [29], Мішенін Є.В. [46], Харченко Т. Б. [7], Хвесик М.А. [48], Хлобистов Є. [36] та

інші науковці. Дослідження численних науковців присвячено аналізу сучасних проблем формування системи екологічного управління та контролю на підприємстві на основі системного підходу, розробці методів, спрямованих на екологічну оцінку ефективності системи екологічного управління і контролю на підприємстві з метою підвищення загального рівня ефективності управління. Аналіз наукових видань показав необхідність подальшої розробки проблеми удосконалення інструментарію екологічного управління і контролю на підприємствах.

Мета і задачі дослідження. Мета дослідження полягає в теоретико-методичному обґрунтуванні та розробленні інструментарію екологічного управління і контролю в системі національної економіки України.

Для досягнення мети дослідження були поставлені і вирішені наступні задачі:

- визначення сутності екологічного менеджменту на підприємстві в сучасних умовах розвитку світового та національного господарства;
 - дослідження особливостей використання базисних складових на підприємств в системі екологічного управління і контролю;
 - систематизація основних принципів сучасних моделей екологічного управління і контролю на підприємстві;
 - аналіз ефективності фінансово-економічних процесів на підприємстві;
 - визначення стратегій формування системи екологічного управління та контролю на підприємстві;
 - удосконалення методичних положень щодо оцінки ефективності впровадження системи екологічного управління та контролю на підприємстві;
 - уточнення порядку екологічної оцінки ефективності системи екологічного управління і контролю на підприємстві.
- Об'єкт дослідження* – є процеси екологічного управління та контролю на підприємстві.

Предметом дослідження є теоретико-методичні засади та практичні рекомендації щодо формування комплексу методів управління і контролю на підприємстві.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених у випускній кваліфікаційній роботі завдань використано загальнонаукові і спеціальні методи наукового дослідження: систематизація, узагальнення, конкретизація та абстрагування – для уточненого визначення змісту екологічного менеджменту на підприємстві, групування – при основних принципів сучасних моделей екологічного управління і контролю на підприємстві у; економіко-статистичні – для розрахунку ефективності фінансово-економічних процесів на підприємстві; графічні – для відображення тенденцій і закономірностей реалізації принципів формування системи екологічного управління та контролю на підприємстві; наукова абстракція – при виявленні заходів, щодо напрямів реформування діючої та формування нової системи екологічного управління та контролю на підприємстві; економіко-математичне прогнозування – при формуванні пропозиції щодо уточнення порядку екологічної оцінки ефективності системи екологічного управління і контролю на підприємстві.

Науковий результат полягає у розробці і науковому обґрунтуванні теоретико-методичних засад і практичних рекомендацій щодо удосконалення методики екологічного управління і контролю.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробці науково-методичних положень та практичних рекомендацій щодо удосконалення методики екологічного управління і контролю та рекомендації щодо уточнення порядку екологічної оцінки ефективності системи екологічного управління і контролю на підприємстві. Основні рекомендації з екологічної оцінки ефективності системи екологічного управління і контролю на підприємстві схвалено керівництвом Комунального підприємства «Дирекція з капітального будівництва адміністративних і житлових будівель».

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЕКОЛОГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ І КОНТРОЛЮ НА ПІДПРИЄМСТВІ

1.1 Розвиток екологічного менеджменту на підприємстві

Господарська діяльність підприємства суттєво впливає на навколишнє середовище, зокрема цей вплив проявляється у наступних аспектах:

1) виробництво продукції передбачає вилучення сировини з навколишнього середовища та переробку її для отримання товарних предметів. в результаті виробничого процесу в навколишнє середовище потрапляють різні форми відходів (тверді, рідкі та газоподібні);

2) діяльність, пов'язана з виробничим процесом, - наприклад, технічне обслуговування заводу та інфраструктури, упаковка та транспортування товарів - усі мають вплив на навколишнє середовище;

3) крім того, вироблена продукція врешті-решт утилізуватиметься та потраплятиме у навколишнє середовище у вигляді відходів;

4) надання послуг також призводить до значного впливу на навколишнє середовище.

Сервісні компанії використовують різні продукти, а також енергію для надання своїх послуг, що призводить до потрапляння відходів у навколишнє середовище.

Простіше кажучи, навколишнє середовище виступає джерелом сировинних ресурсів для промислового процесу і як приймач для відходів. Цей взаємозв'язок між бізнесом та навколишнім середовищем показаний на рис. 1.1.

Хоча всі фірми виробляють відходи, не всі фірми видобувають сировину з навколишнього середовища.

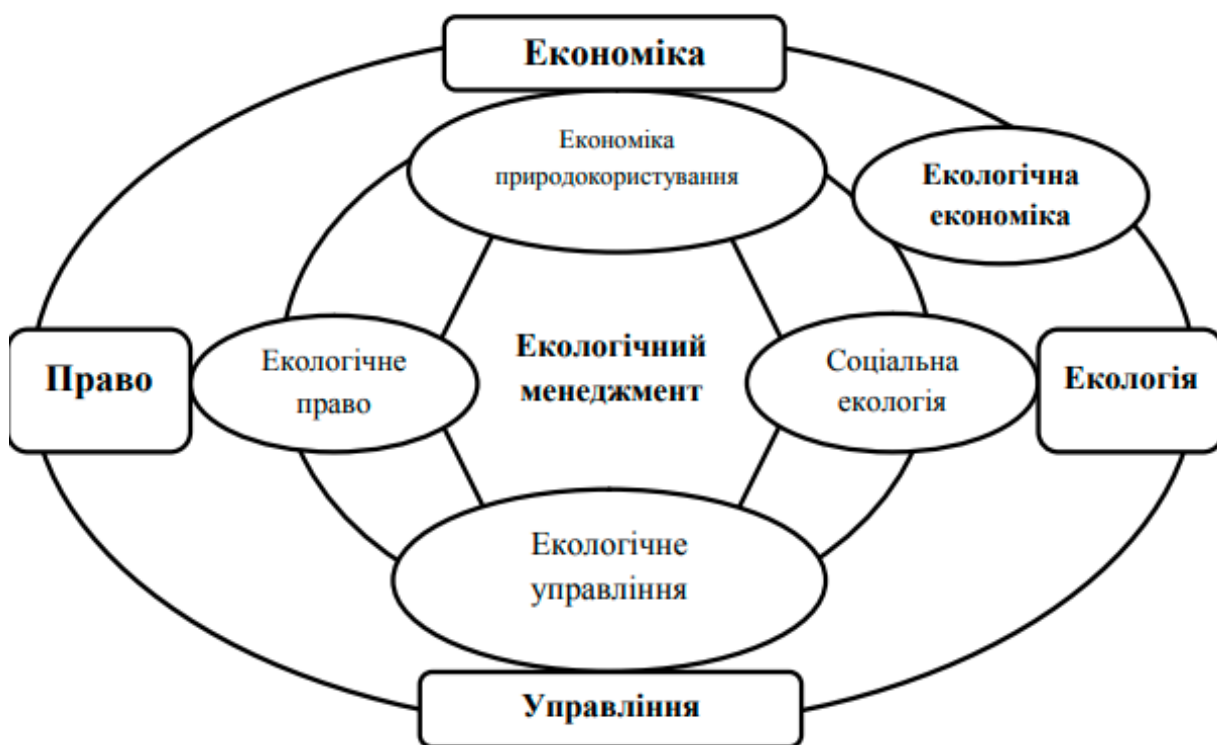

Рисунок 1.1 – Система складових екологічного менеджменту на підприємстві [1-5]

Це роблять лише ті фірми на початку ланцюга поставок. Потім цю сировину обробляють різними способами, коли вони рухаються по ланцюгу постачання. Згодом продукція з'являється і розподіляється оптовим та роздрібним торговцям. Цей зв'язок між навколишнім середовищем та ланцюгом поставок показаний на рис. 1.2.

Рис. 1.2 - Ланцюг поставок та навколишнє середовище [6-8]

Теоретичну основу наукових досліджень сталого розвитку підприємств формують праці багатьох зарубіжних та українських науковців, зокрема праці В.А. Василенко [2], Р.М. Лепа, А.І. Пушкар [3], Н. В. Шандова [4]. Вивчення наукової літератури з питань управління сталого розвитку підприємства дає змогу окреслити три ключові напрямки дослідження.

По-перше, це бачення стійкості через розуміння екологічних проблем. Г. Аткинсон, Т. Хатті [6] одними з перших стверджують важливість екологічної відповідальності компаній, і вони запропонували сформувати систему бухгалтерського та аналітичного забезпечення управління екологічними витратами. Вони відзначили, що бізнес є менш стабільним за більш несприятливих впливів на навколишнє середовище, навіть якщо інші умови однакові [8].

По-друге, це розуміння стійкості як складного процесу взаємодії між такими компонентами стабільності, як економічна, соціальна та екологічна. В даний час більшість вчених, наприклад, Р. Баумгартнер, Д. Ебнер [10] та Т. Диллік, К. Хокерц [12], в тому числі українські Н. В. Шандова [4], Г. О. Швиданенко [5] доводять, що розвиток підприємства вважати стабільним лише при одночасному вирішенні проблем економічного, екологічного та соціального розвитку підприємства.

По-третє, визнання необхідності формування системи управління для стійкості сучасного підприємства представлено у працях В. Василенка [2], Р. Лепи [3], Н. Шандової [4] та В. Сартакова [15]. Автори роботи [9] визначають завдання теорії управління розглянути роль окремої компанії в суспільстві не лише з позицій економіки, а й екологічного та соціального значення. Узагальнюючи досвід понад 100 корпорацій в галузі управління сталого розвитку, М. Епштейн [13] намагається розробити модель корпоративної екологічної стійкості.

Чітке розуміння поняття "сталий розвиток" має важливе значення не лише в академічній спільноті, але й у сфері практичного управління, оскільки воно

визначає предметну область управління. В результаті це поняття є об'єктом наукового дослідження з використанням різних підходів.

Перший підхід (комбінаторний) базується на простому поєднанні двох умов “стабільності” та “розвитку”, тобто “статичної природи” та “динаміки”. Досить складним дослідженням поняття та типів стійкості займається В. Артюхов [1]. Він характеризує стабільність як «властивості системи збігатися з точки зору особливостей до і після змін, спричинених певними факторами» [1, с. 97]. Отже, стабільність або статичність характеризують певну ситуацію, яка повторюється і, безсумнівно, не може бути метою компанії. Термін "стійкість" може мати позитивні характеристики, якщо компанія отримує стабільні позитивні результати або вони змінюються (збільшуються) однаковими темпами. З точки зору бізнес-процесу, поняття "стійкість" можна пояснити більш систематично як здатність компанії протистояти змінам в навколишньому середовищі і одночасно підтримувати здатність до зростання. Таким чином, з точки зору управління, досягнення стійкості означає підтримку функціонування підприємства в «нормальному» оперативному режимі, зберігаючи темпи динаміки, але проблема обґрунтування критеріїв оцінки результатів діяльності компанії все ще залишається невирішеною.

Розвиток - це поняття, яке в більш широкому розумінні порівняно з термінами «зростання» або «збільшення» описує еволюцію компанії. Компанія може рости без будь-якого розвитку, але, з іншого боку, розвиток може відбуватися, але супроводжуватися погіршенням показників динаміки (зростання). Перш за все, завданням розробки має бути цільовий об'єкт управління підприємством.

Другий підхід (структурний), заснований на дослідженні поняття «стійкість» з точки зору економічної, екологічної та соціальної складових, згадується у працях багатьох вчених, зокрема Р. Баумгартнера, Д. Ебнера [10] та Т. Діллік та К. Хокерц [12]. Автори Т. Діллік та К. Хокерц підкреслюють, що «в будь-який час економічно стійкі компанії гарантують грошовий потік, достатній для забезпечення ліквідності, одночасно приносячи стабільну віддачу своїм

акціонерам вище середнього; екологічно стійкі компанії не викликають викидів, які накопичуються в навколишньому середовищі із швидкістю, що перевищує можливості природної системи поглинати та засвоювати ці викиди. Соціально стійкі компанії управляють соціальним капіталом таким чином, щоб зацікавлені сторони могли зрозуміти його мотивацію та в цілому погодитись із системою цінностей компанії» [12].

Застосування на практиці концепції сталого розвитку вимагає від компаній пожертвувати прибуток та, можливо, акціонерні цінності на благо громадськості. Стійкість або сталість розвитку, що забезпечує стабільність з точки зору вирішення проблем екологічної та соціальної стійкості, може відбуватися за рахунок втрати динаміки економічних показників [16].

Отже, включення питань стійкості до системи управління визначає необхідність формування набору показників, що характеризують економічну, екологічну та соціальну сфери компанії. Третій підхід (гармонійної взаємодії) описує важливість досягнення ефективної взаємодії між внутрішнім та зовнішнім середовищем організації, яка може забезпечити стійкий розвиток підприємства.

1.2 Система екологічного менеджменту: базисні складові на підприємстві

Система екологічного менеджменту (СЕМ) – це інструмент, що використовується компанією для визначення міри та управління наслідками своєї діяльності на навколишнє середовище. СЕМ встановлює цілі компанії щодо екологічних показників та план досягнення цих цілей. В ідеалі керівники компаній ставитимуть цілі в таких сферах, як дотримання екологічного законодавства, мінімізація ризиків для здоров'я людей та навколишнього середовища, використання природних ресурсів, а також запобігання та зменшення забруднення.

Сьогодні СЕМ може варіюватися від складних нагадувань про нормативні терміни на одному об'єкті до складної, загальнодоступної в Інтернеті системи управління ефективністю, яка відстежує вимоги регулювання, призначає завдання, контролює документацію та записи, забезпечує навчання та обмінюється інформацією у багатьох операціях та об'єктах по всьому світу.

СЕМ є найбільш ефективними, коли вони є частиною звичайної ділової діяльності, а не розглядаються як окремі програми чи ініціативи. Незважаючи на те, що у підприємств, як правило, вже існує багато елементів СЕМ, СЕМ забезпечує систематичний спосіб інтегрувати ці зусилля та спрямовувати їх на цілі, встановлені компанією. Значний діапазон та варіації СЕМ можна пояснити різницею між організаціями у розмірах, діяльності, впливах, регуляторних вимогах, корпоративній культурі та політичних зобов'язаннях. Рисунок 1.3 зображує СЕМ як комплексну систему управління на підприємстві.

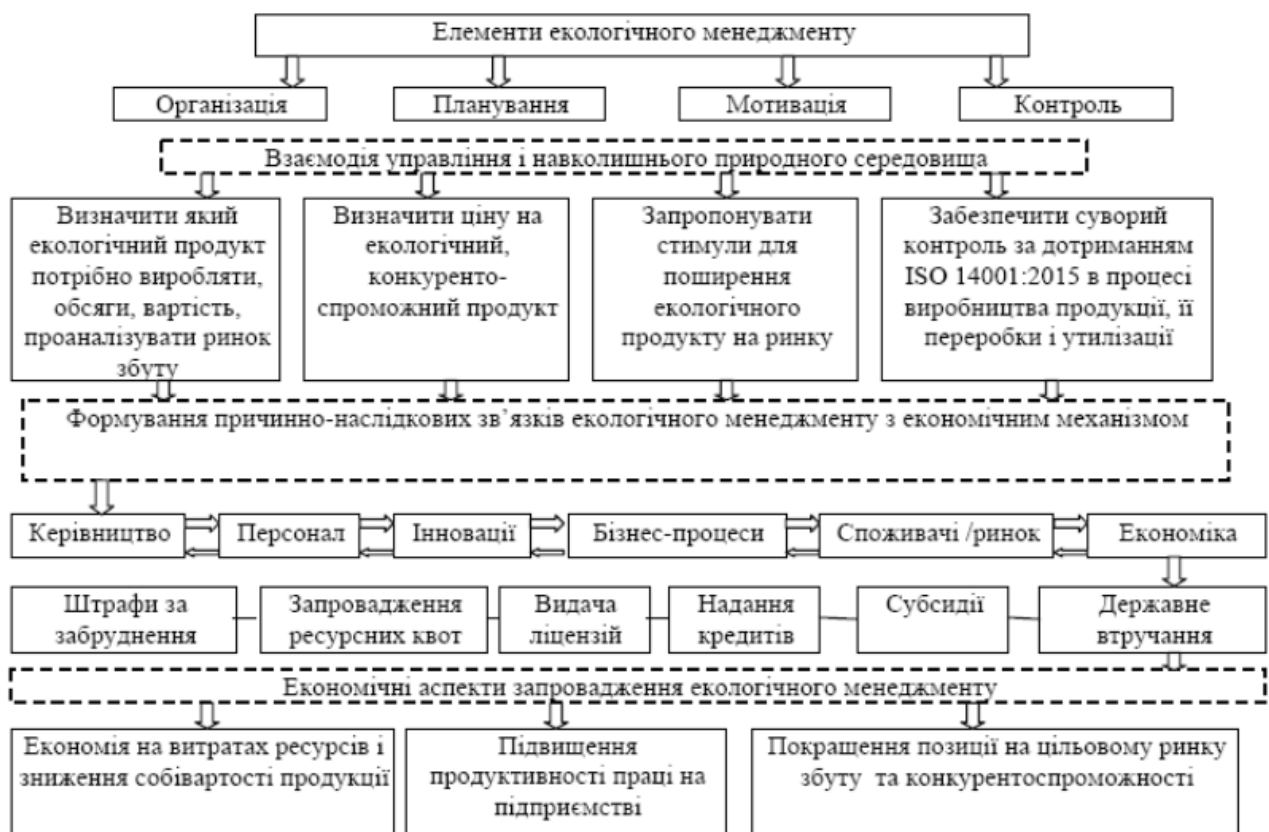

Рисунок 1.3 – Система екологічного управління і контролю на підприємстві [12-15]

Об'єднання в такий спосіб інструментів, принципів та об'єктів екологічного менеджменту дозволить підприємствам досягти синергетичного ефекту. Зміст синергетичного ефекту полягає у можливості набуття підприємством більш істотних (за кількісним виміром та якісним змістом) економічних результатів господарської діяльності, ніж арифметична сума ефектів від окремих частин функціонування традиційної системи менеджменту на підприємстві без врахування екологічної складової [16-17].

Слід зауважити, що фундаментальні засади системи екологічного менеджменту зафіксовані Міжнародною організацією зі стандартизації (ISO) 14001. Найбільш визнаною моделлю СЕМ є стандарт ISO 14001. Цей стандарт, який застосовується до організацій усіх типів та розмірів, базується на п'ятих складових:

1. Екологічна політика, яка зобов'язує організацію "запобігати забрудненню", "постійному вдосконаленню" та дотриманню "відповідного екологічного законодавства та норм".

2. Планування реалізації екологічної політики передбачає виявлення всіх взаємодій організації (діяльності, продуктів чи послуг) з навколишнім середовищем (її «екологічні аспекти») та визначення «значущих» аспектів та встановлення кількісних цілей та завдань для вирішення цих питань.

3. Впровадження та функціонування, що вимагає від організації забезпечення доступності ресурсів, визначення ролей та відповідальності, розробки задокументованих процедур, планів готовності до надзвичайних ситуацій та забезпечення компетентності, навчання та обізнаності працівників.

4. Перевірка та коригувальні дії для вимірювання та відстеження результативності системи щодо власних цілей та оцінки відповідності відповідним законам та нормативним актам. Організація також повинна виявити, дослідити та виправити будь-які невідповідності. Організація повинна забезпечити проведення внутрішнього аудиту.

5. Перегляд СЕМ вищим керівництвом «для забезпечення її постійної придатності, адекватності та ефективності» [35].

Формування, підтримка та розвиток системи екологічного менеджменту на підприємстві є економічно обґрунтованим і соціально значущим завдяки таким факторам:

1. Економія виробничих витрат і ресурсів. Завдяки впровадженню системи екологічного менеджменту можна значно раціоналізувати споживання сировинних матеріалів, води, енергії, скорочуючи так виробничі витрати. Крім того, значної економії ресурсів і коштів можна досягти за рахунок вироблення продукції, що підлягає вторинній переробці. Скорочення обсягу викидів шкідливих речовин допомагає уникнути штрафів та інших санкцій від державних контролюючих органів.

2. Конкурентна перевага. Існує безпосередній зв'язок між дотриманням принципів екологічної політики й екологічного менеджменту та поліпшенням екологічних характеристик продукції. З року в рік у свідомості споживачів якість продукції здебільшого асоціюється з її відповідністю екологічним стандартам.

3. Декларування екологічної політики і впровадження системи екологічного менеджменту зазвичай призводить до послаблення адміністративного тиску на підприємство з боку органів державного контролю (нагляду). Навіть більше, упровадження системи екологічного менеджменту та екологічна дієвість можуть зробити більш доступними певні види державної підтримки національного товаровиробника.

4. Розширення ринків збуту продукції. Зростання екологічної обізнаності суспільства відображається безпосередньо на тенденціях розвитку ринків. Вихід на нові ринки збуту, особливо в розвинених країнах, є неможливим без дотримання міжнародних екологічних стандартів та критеріїв екологічності.

5. Вихід на новий рівень технологічного розвитку та інновацій. Пошук оптимальних з екологічної точки зору виробничих рішень сприяє технологічному оновленню виробничих процесів, а також появі інноваційних, тобто якісно нових, продуктів [3]. Таким чином, екологічний менеджмент - це частина загальної системи корпоративного управління, яка володіє чіткою організаційною структурою і ставить за мету досягнення положень зазначених в

екологічній політиці за допомогою реалізації програм з охорони довкілля [19;21-22]. Основними задачами системи екологічного менеджменту на підприємстві слід вважати такі (рис. 1.4).

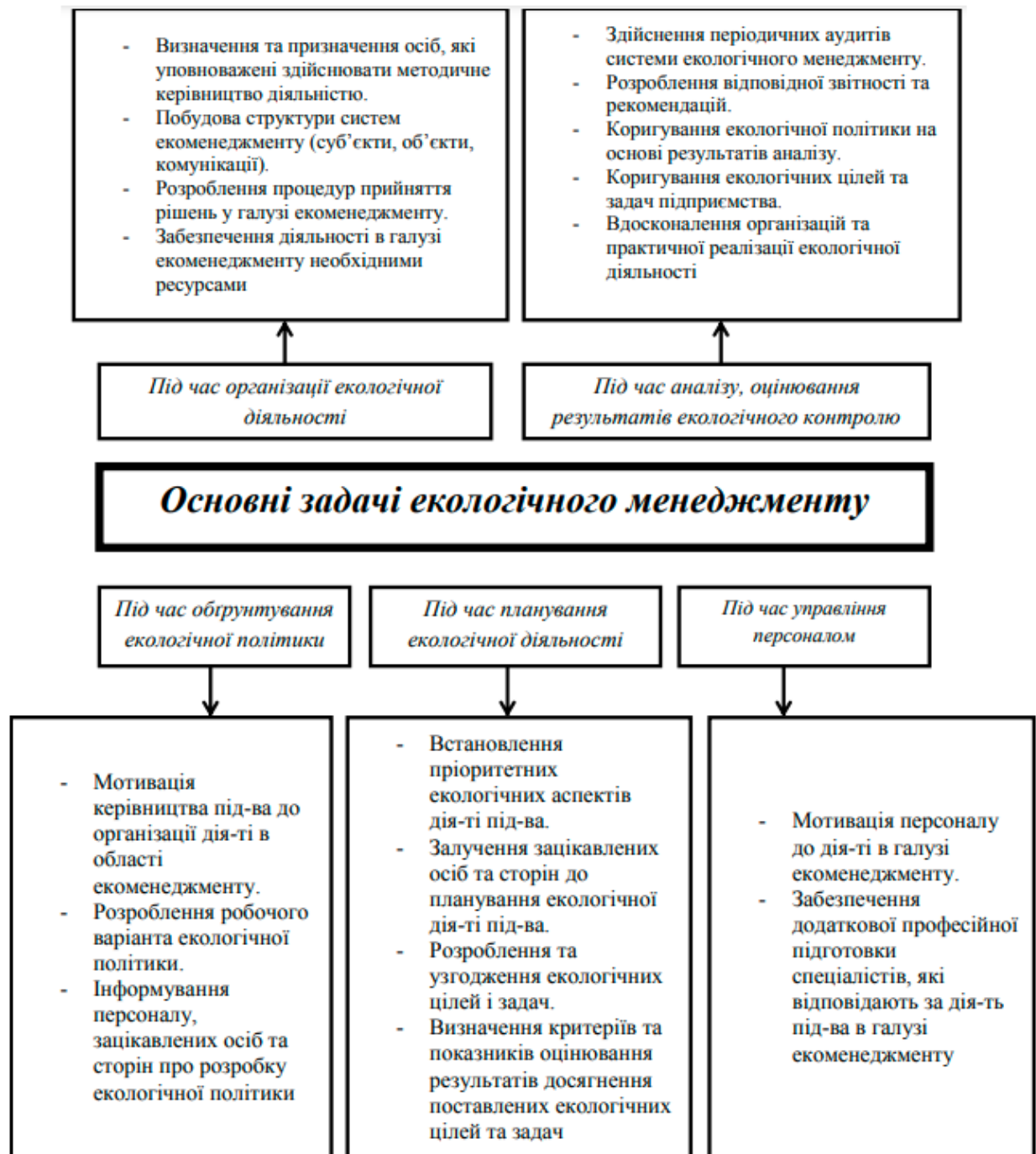

Рисунок 1.4 – Задачі екологічного управління і контролю на підприємстві [18-21;29]

Таким чином, система екологічного управління і контролю – це система, на основі якої реалізуються керівні процеси господарською діяльністю за напрямками, які завдають або мають потенціал нанесення еколого-економічних збитків від порушень у навколишньому середовищі. Тобто СЕМ – це стиль менеджменту, принципово орієнтований на формування, підтримку, удосконалення й розвиток екологічних стандартів діяльності, екологічної культури споживачів, ділових партнерів, конкурентів, які побудовані на соціально-економічному стимулюванні і соціально-психологічному мотивуванні досягнення балансу еколого-економічних інтересів між виробниками, споживачами та природою.

Таким чином, впровадження системи екологічного менеджменту на підприємстві дозволить оптимізувати використання господарських ресурсів, знизити витрати виробництва, основою чого є раціональне залучення до процесів господарювання сировини, матеріалів та природних ресурсів; підвищити екологічної культури, поведінки та мотивації персоналу підприємства; забезпечити високу якість продукції підприємства; розширити ринки збуту, за рахунок виходу підприємства на зовнішні ринки; підвищити ефективність інноваційної діяльності підприємства; досягнути балансу інтересів між виробниками та державою, діловими партнерами, споживачами та іншими учасниками ринкового середовища.

Особливістю системи екологічного менеджменту на підприємстві є те, що планування екологічних завдань здійснюється при використанні відповідних стратегій і програм. Забезпечення їх функціонування покладено на профільні структури, всебічний еколого-економічний контроль за результатами на всіх рівнях. Насамперед це пов'язано з тим, що екологічні проблеми мають довготривалий та глобальний характер і впливають на інтереси різних учасників ланцюгу «постачання-виробництво-споживання-утилізація».

1.3 Основні принципи формування сучасних моделей екологічного управління і контролю на підприємстві

Кожна організація має свої власні цілі, що впливають із бачення та прагнень її засновників та керівників. Вони можуть охоплювати діапазон від обслуговування клієнтів до соціального обслуговування до цілей національної оборони. Можливості можуть бути практично безмежними. СУЕ сприймає це як факт, як вже існуючий стан, з якого виникає усвідомлення та бажання бути екологічно відповідальними. Це бажання саме по собі стає організаційною метою, коли воно трансформується у зобов'язання. Це зобов'язання має бути чітко виражене в письмовій екологічній політиці, коли організація приймає рішення про впровадження системи екологічного управління і контролю на підприємстві (СЕУ).

Екологічна політика усвідомлює прагнення організації бути екологічно відповідальною. Зміст екологічної політики описує прагнення організації, викликаючи ступінь відданості вищого керівництва та слугуючи маяком впливати на поведінку та дії всіх членів організації до високих досягнень у галузі охорони навколишнього середовища.

Діяльність із планування СЕУ визначає екологічні аспекти та наслідки роботи, яка проводиться в СЕУ. Програми екологічного менеджменту (ЕМП) призначені для контролю та зменшення, де це можливо, впливів, пов'язаних із визначеними аспектами.

1. Екологічні аспекти. Взаємодія організації з навколишнім середовищем є її екологічними аспектами. Ці взаємодії визначаються шляхом перегляду всіх видів діяльності, продуктів та послуг організації та оцінки можливості кожного з них впливати на навколишнє середовище. Важливо визнати, що ці впливи можуть бути позитивними чи негативними, і що організація повинна встановлювати цілі для збільшення позитивних впливів та зменшення негативних впливів. Потім організація може розробити програми управління

екологічними аспектами, які, на їхню думку, є важливими як для довкілля, так і для організації.

2. Правові та інші вимоги. СЕУ визнає, що певні екологічні аспекти є важливими для організації, оскільки вони зачіпають певні законодавчі та інші вимоги, які можуть вплинути на здатність організації виконувати свою місію. Вони можуть включати федеральні та державні вимоги, галузеві стандарти або організаційні стандарти. Організації повинні встановити процедуру виявлення цих вимог. У більшості випадків розумно, щоб усі екологічні аспекти, що мають правові наслідки, були визначені як важливі.

3. Цілі та завдання. Загалом цілі та завдання встановлюються для вирішення кожного з важливих екологічних аспектів організації та інтегруються на всіх рівнях та функціях суб'єкта господарювання. Цілі та завдання встановлюються шляхом часткового врахування правових та інших вимог, думок зацікавлених сторін, а також технологічних, фінансових та інших операційних міркувань. Це гарантує надійність цілей та цілей, реагування на законні занепокоєння, реалістичність для організації та можливість розробки потужних програм управління для їх досягнення.

4. Програми екологічного менеджменту (ЕМП). Програми екологічного менеджменту служать для досягнення цілей та завдань організації, і тому безпосередньо пов'язані з ними. ЕМП містять детальну інформацію про ресурси (наприклад, фінансові, людські та технологічні) та часові рамки для досягнення цілей та завдань. Вони також містять інформацію, що описує підходи та стратегії для досягнення цілей і завдань, а також показники результативності, оперативний контроль, ролі та обов'язки для виконання завдань, а також компетентність осіб виконувати ці завдання. ЕМП пов'язує багато елементів СЕУ (наприклад, важливі аспекти, цілі та завдання, ресурси, відповідальність та можливості) та забезпечує інтегрований погляд на неоднакові вимоги до СЕУ.

Формування та розвиток СЕУ забезпечує підприємство отриманням ряду певних переваг, до яких належать наступні: систематичне зменшення негативного впливу на навколишнє природне середовище; оптимізація

виробничих і експлуатаційних витрат; зменшення природоохоронних податків та інших екологічних платежів, більш повне дотримання вимог вітчизняного та зарубіжного природоохоронного законодавства. Додаткові переваги, що отримують підприємства при впровадженні СЕУ – зниження ризиків аварійних ситуацій і зниження масштабів їх наслідків; підвищення конкурентоспроможності підприємства на національному та світових ринках, можливість освоєння нових інноваційних ринків; нарощування потенціалу позитивного «зеленого» іміджу підприємством, поліпшення стосунків із споживачами, партнерами, інвесторами, державними органами, громадськістю; отримання доступу до «зелених» кредитів; зниження ставок платежів по екологічному страхуванню.

Практика впровадження та експлуатація СЕУ передбачає виконання наступних дій.

1. Ролі, повноваження та відповідальність

Ролі та відповідальність за діяльність в рамках СЕУ повинні бути чітко визначені, і, як зазначено вище, багато з них містяться в ЕМП. Хоча СЕУ значною мірою підтримується добровільною участю та відданістю членів організації, певні обов'язки покладаються з чіткими ролями та відповідальністю та відповідальністю за результати діяльності та результати. Наприклад, топ-менеджмент повинен призначити представника керівництва, який буде відповідальним за керівництво створенням, впровадженням та обслуговуванням СЕУ. Інші ролі покладаються на членів різних рівнів та функцій у всій організації, де присутні значні екологічні аспекти.

2. Навчання, обізнаність та компетентність

СЕУ вимагає двох видів навчання: загальної обізнаності та навчання компетентності. Загальноосвітні навчальні курси для всіх працівників зосереджуються на важливості екологічної політики, ролі працівників та потенційних наслідках відсутності екологічної допомоги. Навчання компетентності призначається для членів, які працюють поблизу важливих екологічних аспектів, і фокусується на можливих суттєвих впливах цих аспектів,

їх конкретних ролях та відповідальності, цілях та завданнях щодо цих аспектів, а також оперативному контролю, що діє для запобігання актуалізації потенційні наслідки. Навчання компетентності детально викладено в ЕМП та в документації оперативного контролю. Координатор ЕМП гарантує, що обидва типи навчання проводяться відповідно до відповідних вимог.

3. Спілкування. Очевидно, що ефективний інтегрований екологічний менеджмент вимагає ефективної комунікації для внутрішньої координації персоналу та зв'язку із зовнішніми зацікавленими сторонами. Підтримка обізнаності працівників про ініціативи СЕУ, мотивація їх та надання їм знань про їх ролі та обов'язки вимагають спілкування. Також вірно, що спілкування - це двосторонній процес; що працівники можуть робити рекомендації керівництву та висловлювати свої думки, коли це необхідно. Потрібно пам'ятати, що погляди зацікавлених сторін повинні враховуватися в СЕУ. Це означає, що між зовнішніми зацікавленими сторонами та об'єктом має існувати ефективний двосторонній зв'язок. Зацікавлені сторони повинні мати можливість передавати свої погляди об'єкту, а об'єкт повинен мати можливість реагувати на ці сторони.

4. Документація ЕМП. Важливо, щоб організація зберігала інформацію, яка дозволила б особі, яка має законний інтерес до СЕУ, зрозуміти, як вона розробляється та впроваджується. Ця інформація є важливою для працівників, які повинні знати про проблему СЕУ, а також для зовнішніх сторін, таких як клієнти, регулятори, реєстратори та інші зацікавлені сторони. У багатьох випадках керівництво ЕМП відповідає цій вимозі щодо документації. Однак існує ймовірність того, що деякі документи зберігатимуться поза Посібником ЕМП.

5. Контроль документів. Через широке розмаїття документів, що використовуються у СЕУ, важливо розробити офіційний підхід до їх контролю та організації. Ця процедура контролю документів повинна гарантувати, що документи, що використовуються, є найсучаснішими версіями. Сюди входить вилучення застарілих документів з обігу.

6. Оперативний контроль

Важливо контролювати ті активи, товари чи послуги, які можуть спричинити відхилення від екологічної політики організації або призвести до значних наслідків. Ці засоби контролю призначені для підтримки досягнення цілей та завдань СЕУ. Оперативний контроль - це визначений інженерний або адміністративний захід, що застосовується для зменшення ризику впливу. Оперативні засоби управління включені як невід'ємні компоненти ЕМП. Через їх обсяг вони можуть бути фізично відокремлені від ЕМР, але в таких випадках на них потрібно посилається вказівником в ЕМП.

7. Готовність та відповідь на надзвичайні ситуації. СЕУ забезпечує систематичний метод управління відомими та очікуваними елементами діяльності організації. Однак, незважаючи на всі зусилля, існує ймовірність непередбачуваних аварій та надзвичайних ситуацій. Ті, що є передбачуваними, мали б бути розглянуті в СЕУ через ЕМП та оперативний контроль. План готовності та реагування на надзвичайні ситуації організації передбачає несподіване. З точки зору СЕУ, необхідно включити до цього плану заходи щодо подолання екологічних наслідків таких випадків. Очікується, що такі заходи працюють для контролю та пом'якшення можливих екологічних наслідків.

Перевірка ефективності СЕУ та відповідні коригувальні дії для підвищення ефективності передбачають наступні заходи.

1. Моніторинг та вимірювання. Моніторинг та вимірювання є основоположними для СЕУ, вони забезпечують, що плани управління; контроль, а навчання ефективно. Крім того, це дозволяє організації визначити свій прогрес у досягненні цілей та завдань, а також причини рівня її досягнення. Без ефективного моніторингу та вимірювань неможливо постійно вдосконалювати, що є основою СЕУ. Організації зобов'язані періодично контролювати ефективність, оперативний контроль та загальну відповідність цілям та завданням СЕУ.

2. Невідповідність та коригувальні та профілактичні дії. Коли організація виявляє слабкі місця в СЕУ або їх неефективну частину, їй потрібно ініціювати та здійснити виправлення. СЕУ вимагає процедури отримання, документування

та розслідування проблем, розуміння їх першопричин, а потім реалізації коригувальних дій, що запобігають повторенню.

3. Записи. Хоча надзвичайно важливо ефективно впроваджувати та виконувати всі різні елементи СЕУ, важливо також мати можливість продемонструвати, в який спосіб досягнуто цілі сталого розвитку на підприємстві. Це робиться шляхом створення та управління записами різних заходів із впровадження та інших результатів СЕУ на основі тренінгів, аудитів та оглядів керівництва. Цими записами потрібно керувати так, щоб до них можна було легко отримати доступ та отримати їх. Важливо, що їм повинні бути призначені дати зберігання, які визначають, як довго їх потрібно зберігати в організації.

4. Внутрішній аудит СЕУ. Аудити СЕУ перевіряють, чи впроваджена та підтримується система відповідно до проекту. Важливо те, що вони не є аудитом відповідності. Наприклад, підставою для перевірки даних відповідності під час аудиту СЕУ є не тестування регуляторної позиції організації, а тестування того, чи впроваджені програми (ЕМП) насправді працюють так, як передбачалося для їх досягнення та підтримувати відповідність. Організації також використовуватимуть внутрішні аудити СЕУ для оцінки свого статусу на відповідність законодавству.

5. Огляд керівництва. СЕУ залишає за собою особливу роль для вищого керівництва, як і слід. Вони не тільки повинні формулювати та формулювати екологічні зобов'язання організації в екологічній політиці, вони також повинні виносити судження про те, чи залишається СЕУ придатною, адекватною та ефективною. Це досягається шляхом періодичного огляду керівництва, який надає їм можливість оцінити СЕУ та її результати. На цій основі від них очікується, що вони приймуть рішення щодо СЕУ, щоб вона продовжувала виконувати та виконувати, як очікувалося.

СЕУ може допомогти організації різними способами. Ось декілька найвизначніших переваг наявності системи ЕМП для вашої організації.

- системи екологічного менеджменту можуть допомогти мінімізувати екологічні наслідки для організації чи компанії;
- вони можуть допомогти збільшити продуктивне використання активів, якими володіє компанія;
- показано, що вони допомагають зменшити кількість відходів, які виробляє компанія;
- ЕМП можуть допомогти надати громадськості хорошу картину організації, продемонструвати «зелений» імідж або репутацію;
- вони можуть зіграти дуже велику роль у формуванні свідомості екологічних проблем серед людей у вашій організації та використовувати те, що ваша організація може запропонувати їм;
- вигоди від розширення та вдосконалення виконання екологічних планів завдяки більш продуктивним операціям.

Зростання промислового та державного інтересу до енергетики та управління навколишнім середовищем призвів до розвитку ряду концепцій та інструментів, які дозволяють організаціям зрозуміти, оцінити та керувати екологічними наслідками їх діяльності, послуг та продуктів. Деякі інструменти:

- зелені закупівлі;
- стале планування громади;
- управління життєвим циклом;
- оцінка життєвого циклу;
- сталий дизайн.

На практиці багато з цих інструментів можна застосовувати як в системах екологічного менеджменту, так і в існуючих системах управління якістю, енергією чи охороною праці, таких як:

- ISO 9001, QS 9000;
- ANSI / MSE 2000 - Система управління енергетикою; і
- OHSAS 18001 - Серія оцінок безпеки та гігієни праці.

Крім того, з'являється декілька систем управління, які охоплюють безліч питань бізнесу, таких як соціальні, етичні, зацікавлені сторони, підзвітність та результати звітування.

Деякі з цих "систем сталого управління":

- SA8000 - Система управління соціальною відповідальністю;
- AccountAbility 1000 Framework.

Цикл "планування, виконання, перевірка, зворотний зв'язок" часто є загальним для цих систем. Крім того, багато з цих систем розроблені для сумісності з ISO 9000, QS 9000 та ISO 14001. Чи прийме організація одну з цих всеохоплюючих систем, значною мірою залежить від характеру її організаційної діяльності та ризиків, пов'язаних з конкретними проблемами. Організація, що має низку ризиків та проблем у низці цих сфер, включаючи екологічну, може розглядати ці системи як засіб для більш всебічного управління ризиками та постійного вдосконалення. З іншого боку, муніципалітети, які мають певні соціальні, етичні ризики та ризики підзвітності, що перетинаються з їх екологічними проблемами, можуть вирішити їх у рамках своєї існуючої практики управління або СЕМ.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІТИЧНА ОЦІНКА ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА

2.1 Динаміка основних фінансово-економічних показників діяльності

Фінансова стійкість є однією з найважливіших характеристик фінансово-господарської діяльності підприємства в умовах ринкової економіки. Якщо компанія має фінансову стійкість, вона має перевагу над іншими підприємствами того ж профілю у залученні інвестицій, отриманні позик, виборі постачальників та підборі кваліфікованого персоналу. Нарешті, це не суперечить державі та суспільству, оскільки сплачує податки з бюджету, відрахування до соціальних фондів, заробітну плату та гарантує банкам погашення позик та сплату відсотків за ними. Таким чином, наведена послідовність етапів реалізації механізму управління фінансовою стійкістю є ефективною і може застосовуватися в реальних економічних умовах.

В умовах складної фінансово-економічної ситуації в Україні, яка пов'язана із зовнішніми глобальними проблемами та внутрішньою складною соціально-економічною ситуацією, підприємствам необхідно вжити всіх можливих заходів для стабілізації фінансово-економічної діяльності.

З цією метою доцільно рекомендувати:

- проводити постійний моніторинг та оперативний аналіз показників фінансового стану підприємства з урахуванням галузевих особливостей;
- вдосконалити та стабілізувати фінансове та податкове законодавство;
- забезпечити можливість використання пільгових кредитів для підприємств агропромислового сектору;
- вдосконалити інформаційно-методичне забезпечення аналізу та форм фінансової звітності, що підвищить аналітичні можливості та реальність оцінки майна;

- адаптувати зарубіжні методи аналізу фінансового стану до практики управління суб'єктами національної економіки;
- використовувати не тільки ретроспективний, але й перспективний аналіз фінансового стану на основі прогнозованих (прогнозованих) форм фінансової звітності.

Застосування запропонованої методології аналізу та системи показників фінансової стійкості дозволить, виходячи з цілей та завдань аналізу, відібрати, підготувати та оцінити наявну інформацію, обґрунтувати застосування бухгалтерських та аналітичних процедур та методів аналізу, провести порівняльну оцінку рівня фінансової незалежності підприємств. Все це певною мірою сприятиме раціональній побудові функціональної системи взаємозв'язків для аналізу, підвищенню її якості та ефективності.

Одним із визначених завдань на сьогодні є забезпечення відносної фінансової рівноваги підприємства в процесі його розвитку. Така рівновага характеризується високим рівнем фінансової стійкості та платоспроможності підприємства та забезпечується формуванням раціональної структури власності та капіталу, ефективними пропорціями в обсягах формування фінансових ресурсів за рахунок різних джерел, достатнім рівнем фінансування інвестиційних потреб. Формування механізму управління фінансовою стійкістю дозволить менеджерам використовувати його для забезпечення стабільного функціонування та прогнозування майбутнього розвитку підприємства.

Таким чином, із вдосконаленням фінансово-економічного механізму управління діяльністю підприємства можна буде досягти довгострокових цілей як підприємства, так і держави, а також стабілізувати національну економіку та підвищити рівень конкурентоспроможності національної економіки на світовому ринку [47-48].

Менеджери використовують ці дані для контролю діяльності підприємства з метою запобігання банкрутству. Також важливим є той факт, що коефіцієнтний аналіз дозволяє краще зрозуміти взаємозв'язок між балансом та звітом про прибутки та збитки.

Першочерговий завданням оцінки та аналізу фінансових показників є контроль за виконанням плану випуску продукції, виконання плану витрат та прибутку, оцінка можливостей оптимізації витрат за рахунок встановлення джерел економії матеріальних, енергетичних та інших ресурсів та управління процесом виробництва і споживання.

Фінансовий стан підприємства формується під впливом результатів фінансової, виробничої та комерційної діяльності. Це означає, що має безпосередній зв'язок між економічними характеристиками виробництва і реалізації продукції, собівартістю, рентабельністю, прибутком. Чим більш оптимальним є значення даних показників, тим більш кращим визнається фінансовий стан підприємства. І навпаки, у результаті недосконалості або низької ефективності плану з виробництва і реалізації має місце зростання собівартості продукції, робіт, послуг, що призводить до падіння обсягів прибутку і, як наслідок, фінансового стану підприємства визнається як незадовільний.

Основні техніко-економічні показники за досліджуваним підприємством представлені у табл. 2.1.

Таблиця 2.1 - Аналіз основних техніко-економічних показників діяльності підприємства у 2019 р. (тис. грн.)

Показники	Попередній рік	Звітний рік				Темп зміни до попереднього
		За планом	Фактично	Виконання плану	Абсолютне відхи-	
1	2	3	4	5	6	7
1. Вартість майна, тис. грн.	1058,2		1417,4			33,95
2. Обсяг реалізації, тис. грн.	11961,6		15414			28,9
3. Собівартість послуг, тис. грн.	7387,4		9777,3			32,4
4. Прибуток (збиток), тис. грн.	61,2		85,3			39,4

Закінчення таблиці 2.1

1	2	3	4	5	6	7
5. Середньооблікова чисельність працюючих, усього, осіб	70	72	73	101,4	1	4,3
у тому числі ПВП, осіб	60	63	63	100	-	4,8
6. Фонд оплати праці, усього, тис. грн.	1872	1933,2	2370	122,6	436,8	26,6
у тому числі ПВП, тис.грн.	1512	1587,6	1950	122,8	362,4	22,5
7. Середньомісячна заробітна плата, грн.	2229	2238	2705	120,9	467	21,4
8. Дебіторська заборгованість, тис. грн.	311,6		152,70			-51,0
9. Кредиторська заборгованість, тис. грн.	213,2		351,9			65,1

З таблиці 2.1 видно, що всі техніко-економічні показники, зазначені в таблиці зросли у порівнянні з попереднім роком, що говорить про динамічний розвиток підприємства за звітний період. Обсяг реалізованих послуг виріс на 28,9% при росту чисельності промислово-виробничого персоналу всього на 4,8%.

Повна собівартість послуг виросла всього на 32,4%. Показник прибутку при цьому збільшився на 39,4 %. Також варто відзначити факт підвищення середньомісячної заробітної плати співробітникам на 21,4 %. Дебіторська заборгованість зменшилась на 51,0%

З аналізу даних балансу, окремо варто відзначити істотний ріст кредиторської заборгованості, що збільшилася на 65,1%. Даний факт пов'язаний з тим, що у звітному році мало місце збільшення субпідрядних робіт. Згідно договору на виконання субпідрядних робіт, строк оплати за виконані роботи здійснюються в плинні 30 календарних днів з моменту підписання акту прийому-

здачі виконаних робіт. Таким чином, субпідрядні роботи, виконані в грудні 2018 р., відбилися в складі кредиторської заборгованості в балансі за 2018 р. Строк оплати по субпідрядних роботах настає в січні 2019 р.

Вартість майна за 2018 р. зросла на 2,2%, що говорить про незначні зміни у загальному складі активів досліджуваного підприємства.

Для загальної оцінки майна й джерел його формування використовуємо форму №1 «Баланс підприємства». Актив балансу містить відомості про розміщення капіталу наявного в розпорядженні підприємства, тобто вкладення його в конкретне майно й матеріальні цінності, про залишки вільної готівки тощо. Слід зауважити, що основними завданням аналізу активів підприємства є: оцінка поточного стану, частки окремих статей та динаміки їх зміни у часі; визначення рівня впливу зміни частки статей активів на загальний фінансовий стан підприємства; встановлення основного переліку причин змін, а також напрямку цих змін; підсумковий аналіз рівня ефективності використання активів у господарському обігу.

Однак показники активу балансу, як загальна вартість майна підприємства, вартість оборотних і необоротних активів на певну дату самі по собі не дають чіткого подання про стан майна підприємства. Більше змістовну й об'єктивну інформацію можна одержати, проводячи на підставі даних агрегованого балансу підприємства (таблиця 2.2).

У першу чергу варто звернути увагу на зміну в майні підприємства (підсумок активу балансу). Як видно з даних, темп зростання вартості майна сягнув значення 133,9%, що у підсумку може характеризуватися як позитивна тенденція, тому що це є свідченням прискоренням господарського обороту.

Наступним етапом аналізу є оцінка статей активу балансу. Для досліджуваного підприємства у структурі сукупних активів відповідно до даних фінансової звітності найбільшу питому вагу займають оборотні активи (86,9% на початок звітного періоду й 74,3% на кінець звітного періоду).

Слід зауважити, що в порівнянні з попереднім звітним періодом частка необоротних активів у майні підприємства збільшилася на 12,6 %.

Таблиця 2.2 - Агрегований баланс підприємства

Статті	На початок року		На кінець року		Відхилення +/-			
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн. (+/-)	%	%	Відсоткових пунктів
Майно, усього	1058,2	100	1417,4	100	+359,2	133,9	100	0
1. Необоротні активи	138,7	13,1	364,6	25,7	225,9	262,9	62,89	+12,6
2. Оборотні активи	919,2	86,9	1052,8	74,3	133,3	114,5	37,11	-12,6
2.1 Запаси	120,2	11,4	110,1	7,8	-10,1	91,6	-2,81	-3,6
2.2 Дебіторська заборгованість	380,4	35,9	349,3	24,6	-31,1	91,8	-8,66	-11,3
2.3 Витрати майбутніх періодів	4,3	0,4	5,2	0,4	0,9	120,9	0,25	0
2.4 Грошові кошти і їхні еквіваленти	414,6	39,2	588,2	41,5	173,6	141,9	48,33	2,3

Наявність у складі активів підприємства нематеріальних активів непрямым чином свідчить про інноваційну стратегію підприємства, характеризує вибрану цим підприємством стратегію, як інноваційну, тому що воно вкладає кошти в інтелектуальну власність, у Комунальне підприємство «Дирекція з капітального будівництва адміністративних і житлових будівель». Зокрема для досліджуваного підприємства це програмне забезпечення.

Вартість оборотних активів підприємства збільшилася на 359,2 тис. грн. При цьому фіксується зниження на 12,6% частки оборотних активів у загальній структурі активів досліджуваного підприємства.

Здійснимо оцінку напрямку зміни окремих статей оборотних активів досліджуваного підприємства. Як свідчать дані, представлені у таблиці 2.2, на

початок звітної періоду найбільш значущий внесок до формування величини оборотних активів досліджуваного підприємства здійснили статті, що характеризують кошти і їхні еквіваленти. При цьому частка дебіторської заборгованості в частині формування оборотних активів сягнула значення у 24,6%. Структура активів із значною часткою коштів і невеликою часткою дебіторської заборгованості є відображенням ефективним відносин у сфері платіжної дисципліни і розрахунків з покупцями й іншими дебіторами. Відзначимо, що в складі дебіторської заборгованості відсутня прострочена, що говорить про задовільний стан розрахунків з покупцями й замовниками й у цілому характеризується позитивно.

Великий вплив на фінансовий стан підприємства робить стан виробничих запасів. З ціллю забезпечення ефективної реалізації господарської діяльності у частині виробництва і реалізації продукції запаси повинні бути оптимальні. Відзначимо, що в умовах Комунального підприємства «Дирекція з капітального будівництва адміністративних і житлових будівель» закупівля будматеріалів відбувається після ухвалення та укладання угоди про виконання послуг по капітальному будівництву та ремонту основних фондів замовників.

У цьому випадку мало місце незначне зменшення вартості виробничих запасів на 3,6 %, що може бути обумовлене рядом об'єктивних причин. А саме, сезонність у виконанні будівельних та ремонтних робіт. Роботи з капітального ремонту здійснюється у відкритому просторі, частково у зимовий час будівництво або ремонт не провадяться відповідно до специфіки об'єкту виконання робіт.

У будівництві, як правило, кількість запасів є оптимальною. Це пояснюється наступними факторами: при одержанні підяду, на початку складається технічне завдання і кошторис, потім погоджується ціна на виконання будівельних або ремонтних робіт, після укладається договір про провадження робіт і лише після цього підрядник одержує від замовника передоплату на виконання будівельних робіт і провадить закупівлю необхідних матеріалів, але в тім кількості, що затверджено замовником.

Аналізуючи майнове положення підприємства, необхідно також оцінити стан використовуваних основних фондів. Основні засоби - один з найважливіших факторів виробничого потенціалу. Їхній стан і ефективне використання прямо впливають на кінцеві результати господарської діяльності підприємства. Рациональне використання основних фондів і виробничих потужностей підприємства, сприяють поліпшенню всіх техніко-економічних показників. Для цих цілей розраховуються наступні показники:

- 1) частка оборотних виробничих фондів в оборотних активах;
- 2) частка основних коштів в активах;
- 3) коефіцієнт зношування основних коштів.
- 4) коефіцієнт відновлення основних коштів;
- 5) частка оборотних виробничих фондів у загальних активах підприємства;
- 6) коефіцієнт мобільності активів.

Частка оборотних виробничих фондів в оборотних активах розраховується в такий спосіб:

$$Ч_{о. в. ф.} = O_{в.ф.} / A_o. \quad (2.1)$$

де $O_{в.ф.}$ – оборотні виробничі фонди, тис. грн.;

$A_o.$ - оборотні активи тис. грн.

Даний коефіцієнт показує частку оборотних коштів у виробничій сфері, його ріст позитивно характеризує майновий стан підприємства.

Розрахуємо $O_{в.ф.}$ на початок і на кінець звітної періоду.

$$O_{в.ф. п} = 120,2 + 4,3 = 124,5 \text{ тис. грн.}$$

$$O_{в.ф. к} = 110,1 + 5,2 = 115,3 \text{ тис. грн.}$$

Оборотні виробничі фонди ($O_{в.ф.}$) включають наступні елементи:

- 1) виробничі запаси на складах;
- 2) незавершене виробництво;
- 3) видатки майбутніх періодів.

Розрахуємо частку оборотних виробничих фондів в оборотних активах

$$Ч_{о.в.ф.п} = 124,5 / 915,2 = 0,14$$

$$\text{Ч}_{\text{о.в.ф.к}} = 115,3/1047,6 = 0,11$$

Показник $\text{Ч}_{\text{о.в.ф.}}$ істотно не змінився склавши 14% на початку звітнього періоду й 11% наприкінці звітнього періоду. Хоча спостерігається несуттєве зниження даного показника, дана тенденція викликана об'єктивними причинами й не може оцінюватися як негативна. Більше того, урахується сезонність будівельних робіт, не завжди позитивно може оцінюватися ріст виробничих запасів, які прямо пропорційно впливають на даний коефіцієнт на дату складання балансу 31 грудня 2019р. На практиці керівництво Комунальне підприємство «Дирекція з капітального будівництва адміністративних і житлових будівель» прагне на початок зимового періоду мінімізувати залишки будівельних матеріалів, т. к. у зимовий період будівельні роботи не здійснюються. Також істотну роль грає ділова активність контрагентів-замовників. Замовниками є дочірні підприємства ДП НЕК «Укренерго» - енергосистеми й підсистеми (магістральні електричні мережі).

Ділова активність замовників пов'язана з розподілом державних дотацій і починає проявлятися не раніше кінця березня поточного року.

Частка основних засобів в активах характеризує частку основних коштів у валюті балансу.

Частка основних засобів в активах ($\text{Ч}_{\text{о.з.}}$) розраховується по формулі:

$$\text{Ч}_{\text{о.з.}} = \text{О}_{\text{з.в.}} / \text{А} \quad (2.2)$$

де А - загальна величина активів, тис. грн.;

$\text{О}_{\text{з.в.}}$ - основні засоби (по залишковій вартості), тис. грн.

Даний показник характеризує частку основних засобів у валюті балансу.

Розрахуємо $\text{Ч}_{\text{о.к.}}$ на початок і на кінець звітнього періоду:

$$\text{Ч}_{\text{о.з.п}} = 138,7/1058,2 = 0,13$$

$$\text{Ч}_{\text{о.з.к}} = 364,6/1417,4 = 0,25$$

Отже, частка основних коштів у валюті балансу склала 13% на початок року й збільшилася майже вдвічі, склавши 25% наприкінці року.

Частка основних коштів у сукупних активах на кінець аналізованого періоду склала менш 40%, це говорить про те, що підприємство має «легку» структуру активів, що свідчить про мобільність майна підприємства.

Коефіцієнт зношування основних засобів $K_{\text{зн}}$ характеризує рівень фізичного й морального зношування основних засобів і розраховується:

$$K_{\text{зн}} = Z_{\text{о.з.}} / O_{\text{з. перв.}} \quad (2.3)$$

де $Z_{\text{о.з.}}$ - величина зношування основних засобів, тис. грн.

$O_{\text{з. перв.}}$ - величина основних засобів по первісній вартості, тис. грн.

Розрахуємо даний показник на початок і на кінець звітного періоду відповідно:

$$K_{\text{зн.п}} = 114,3/231,1 = 0,49$$

$$K_{\text{зн.к}} = 148,3/488,3 = 0,3$$

Отже, коефіцієнт зношування на кінець періоду становить 30%, причому на початку року він становить 49%, що є позитивною тенденцією. Прийнято вважати, що значення коефіцієнта зношування більш ніж на 50% є небажаним. Відзначимо особливості даного показника в умовах підприємства «Комунальне підприємство «Дирекція з капітального будівництва адміністративних і житлових будівель». Даний коефіцієнт істотно залежить від обраного методу амортизації. У наказі про облікову політику підприємства «Комунальне підприємство «Дирекція з капітального будівництва адміністративних і житлових будівель» необоротні активи (крім нематеріальних), вартість яких не перевищує 1000 грн. ставляться до малоцінних необоротних матеріальних активів. Такі активи відображаються в рядках 030-032 Балансу й становлять 31% від загальної суми основних коштів на початок періоду й 23% від загальної суми основних коштів на кінець року. Для МНМА встановлений метод амортизації 100% з моменту введення в експлуатацію об'єктів. Даний факт необхідно враховувати, визначаючи об'єктивний рівень фізичного й матеріального зношування основних коштів.

Коефіцієнт відновлення основних засобів ($K_{\text{відн.}}$) характеризують рівень відновлення основних фондів. Розрахуємо $K_{\text{відн.}}$:

$$K_{\text{відн.}} = \Delta O_{\text{перв.}} / O_{\text{з. перв.}} \quad (2.4)$$

де $\Delta O_{\text{перв.}}$ - приріст первісної вартості основних засобів, тис. грн.

$O_{\text{з. перв.}}$ - величина основних засобів по первісної вартості, тис. грн.

$$K_{\text{відн.}} = 257,2 / 488,3 = 0,53$$

Таким чином, коефіцієнт відновлення основних засобів становить 53%, що можна охарактеризувати, як позитивну тенденцію.

Частка оборотних виробничих фондів в оборотних активах підприємства $D_{\text{о.в.ф}}$ розраховується як:

$$D_{\text{о.в.ф.}} = O_{\text{п.ф.}} / A \quad (2.5)$$

Розрахуємо частку оборотних виробничих фондів у загальних активах підприємства на початок і на кінець:

$$D_{\text{о.в.ф.п.}} = 124,5 / 1058,2 = 0,12$$

$$D_{\text{о.в.ф.к.}} = 115,3 / 1417,4 = 0,08$$

Прийнято вважати, що ріст коефіцієнта є позитивною тенденцією.

У цьому випадку, має місце зниження рівня даного коефіцієнта з 12% до 8%. Однак з огляду на специфіку роботи даного підприємства, важливо розуміти особливості сезонної діяльності й специфіку об'єктивної необхідності особливих заходів щодо зменшення $O_{\text{п.ф.}}$.

Коефіцієнт мобільності активів ($K_{\text{м.а.}}$) показує, скільки оборотних коштів доводиться на одну одиницю необоротних, виражає потенційну можливість перетворення активів у ліквідні кошти.

$$K_{\text{м.а.}} = A_{\text{о.}} / A_{\text{необ.}} \quad (2.6)$$

де $A_{\text{необ.}}$ - необоротні активи, тис. грн.

Розрахуємо даний показник на початок і на кінець звітного періоду.

$$K_{\text{м.а.п.}} = 915,2 / 138,7 = 6,6$$

$$K_{\text{м.а.к}} = 1047,6/364,6 = 2,9$$

Незважаючи на те, що даний показник на кінець звітного періоду понизився більш, ніж в 2 рази, рівень коефіцієнта мобільності активів досить високий. І в цьому випадку можна говорити про високу потенційну можливість перетворення активів у ліквідні кошти.

Відомості які приводяться в пасиві балансу, дозволяють визначити які зміни відбулися в структурі власного й позикового капіталу, скільки притягнутого в оборот підприємства довгострокових і короткострокових коштів, тобто пасив показує, звідки узялися кошти, спрямовані на формування майна підприємства

На фінансову стійкість підприємства впливає багато зовнішніх (соціально-економічна та політична стабільність в країні, рівень платоспроможного попиту, податки, кредит і фінанси, бухгалтерський облік, інвестиційна політика, ситуація на ринку постачальників, галузеві характеристики, тип ринок) та внутрішні фактори (розмір підприємства, рівень гнучкості системи контролю; рівень відповідності продукції запитам споживачів щодо якості та ціни, матеріально-технологічної бази підприємства, технологій, стану майна та фінансових ресурсів, залежність від іноземні кредитори та інвестори, ефективність економічних та фінансових операцій, рівень управління та пропозиції висококваліфікованих кадрів, корпоративна культура, ділова репутація компанії, збалансованість внутрішньої спроможності з впливом зовнішніх загроз тощо) (Гапак & Каптешан, 2014). Значна кількість факторів, що впливають на фінансову стійкість підприємства, спричиняє відсутність єдиного підходу до його визначення та оцінки в економічній літературі (Yalovy & Bakerenko, 2011). Традиційні методи оцінки фінансової стійкості можна розділити на три групи. До першої групи належить якісна оцінка фінансової стійкості, до другої - кількісна оцінка фінансової стійкості, до третьої групи - оцінка фінансової неплатоспроможності підприємств. Серед методів аналізу фінансового стану підприємства та його фінансової стійкості можна виділити наступні методи:

моделі часових рядів, моделі регресії, моделі систем взаємопов'язаних змінних, рекурсивні системи тощо.

Існують економіко-математичні методи, які можуть допомогти вивчити зв'язки та впливи між об'єктами та явищами, визначити однорідні ознаки в сукупностях об'єктів та даних, створити моделі поведінки окремих підприємств на основі впливу різних факторів, визначити тенденції розвитку прогнозування. Тому використання економіко-математичних методів є запорукою точної та детальної оцінки фінансової стійкості підприємства, що забезпечує основу для оптимізації управлінських рішень та досягнення запланованого рівня фінансового стану. Отже, фінансова стійкість підприємства є ключовою ознакою його фінансового стану, його стратегічного розвитку. Своєчасний аналіз фінансової стійкості створює для підприємства нові можливості для виявлення резервів з метою підвищення його конкурентних позицій, збільшення частки ринку та виконання інших тактичних і стратегічних цілей.

Для більш глибокого розуміння механізму управління фінансовою стійкістю із застосуванням вищезазначених методів. Діяльність підприємства можна охарактеризувати такими характеристиками: ступінь фізичної амортизації основних фондів - 60,4%; ступінь моральної депривації - 38%; ступінь механізації та автоматизації виробництва - 66,8%; коефіцієнт використання виробничих потужностей - 64,5%. Серед різнобічних методів оцінки фінансової стійкості компанії виділяють аналіз абсолютних показників, який включає узагальнений тривимірний показник типу фінансової стійкості.

Як свідчать дані таблиці 2.3 підприємство має нестабільний тип фінансової стійкості. Це свідчить про ситуацію, коли запаси та витрати перевищують звичайні джерела фінансування, тому компанія змушена залучати додаткові джерела фінансування.

Таблиця 2.3 - Аналіз пасиву балансу

Статті	На початок року		На кінець року		Відхилення + / -			
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн. (+/-)	Темп росту %	Структури %	% пунктів
Джерела майна, усього	1058,2	100	1417,4	100	359,2	133,9	100	0
1. Власний капітал	592,6	56,0	779,6	55,0	187,0	131,56	52,06	-1
1.1 Статутний капітал	40,0	3,8	40,0	2,8	-	-	-	0,96
1.2 Нерозподілений прибуток	552,6	52,2	739,6	52,2	187,0	133,84	52,06	-0,04
1.3 Інші джерела	-	-	-	-	-	-	-	-
2. Позиковий капітал	465,6	44,0	637,8	45,0	172,2	136,98	47,94	1
2.1 Довгострокові зобов'язання	-	-	-	-	-	-	-	-
2.2 Короткострокові кредити й позики	-	-	-	-	-	-	-	-
2.3 Кредиторська заборгованість і поточні зобов'язання	465,6	44,0	637,8	45,0	172,2	136,98	47,94	1

Такі зміни є в цілому позитивними, тому що спостерігається приріст вартості власного капіталу.

Проаналізуємо позикові джерела формування майна підприємства, дані занесемо в таблицю 2.4.

Таблиця 2.4 -Аналіз позикових джерел

Статті	На початок року		На кінець року		Відхилення		Зміна структури %
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн. (+/-)	Темп росту %	
1. Кредиторська заборгованість за товари, роботи й послуги	213,2	45,78	351,9	55,17	138,7	165,06	80,55
2. По отриманих авансах	168,5	36,19	171,7	26,92	3,2	101,9	1,8
3. З бюджетом	1,6	0,34	7,4	1,16	5,8	462,5	3,37
4. По страхуванню	22,7	4,88	28,8	4,52	6,1	126,87	3,54
5. По оплаті праці	48,8	10,48	61,7	9,67	12,9	126,43	7,49
6. Інші поточні зобов'язання	10,8	2,32	16,3	2,56	5,5	150,93	3,19
Усього	465,6	100,0	637,8	100	172,2	136,98	100

Проаналізуємо позикові джерела фінансування майна підприємства. Дані наведені в таблиці 2.4 показують, що позикові джерела становлять поточні зобов'язання, а саме:

1. Кредиторська заборгованість за товари, роботи й послуги; аванси отримані;
2. Кредиторська заборгованість по розрахунках з бюджетом, фондами соціального страхування;
3. інші поточні зобов'язання, які становлять розрахунки з підзвітними особами, іншими кредиторами;

Як видно з таблиці 2.4, на початок звітнього періоду найбільший внесок у формування поточних зобов'язань внесла кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги. При цьому склавши 45,79% від загальної суми поточних зобов'язань, на кінець звітнього періоду даний показник склав 55,17%. Відзначимо, що у відповідному рядку балансу відображаються розрахунки з постачальниками підрядниками по придбаних будівельних матеріалах і розрахунки із субпідрядними організаціями.

У цій ситуації існує можливість відновлення рівноваги за рахунок поповнення джерел власних коштів, зменшення дебіторської заборгованості, прискорення обороту запасів. У 2019 та 2020 роках компанія покращила свій трикомпонентний рівень фінансової стабільності з нестійкого стану до абсолютної фінансової стійкості. Цей тип фінансової стійкості характеризується тим, що всі запаси компанії покриваються його оборотними активами, тобто підприємство не залежить від зовнішніх кредиторів. На сьогодні компанія прагне підтримувати та повністю забезпечувати підтримку рівня фінансової стійкості на найвищому абсолютному рівні. Загальний аналіз фінансового стану підприємства робить висновок про те, що компанія має задовільний стабільний фінансовий стан, демонструючи високий рівень ліквідності, прибутковості та ділової активності. Більше того, підприємство демонструє високий рівень ефективності та інтенсивності використання наявного майна та фінансових ресурсів.

За аналізований період мало місце збільшення джерел формування майна. Дане збільшення відбулося за рахунок збільшення:

1. власних коштів на 52% (187/359,2);
2. поточних зобов'язань на 48% (172,2/359,2).

Як видно зі звіту про фінансові результати, загальний дохід від реалізації послуг у звітному періоді виріс, склавши 15414 тис. грн., причому в попередньому періоді даний показник склав 11961,6 тис. грн. Даний факт є позитивною тенденцією.

Підвищення кредиторської заборгованості по оплаті праці пов'язано зі збільшенням чисельності співробітників і незначним підвищенням рівня заробітних плат. Так заборгованість Комунальне підприємство «Дирекція з капітального будівництва адміністративних і житлових будівель» по оплаті праці збільшилася на 12,9 тис. грн., темп росту склав 26,4%. Відповідно збільшилася кредиторська заборгованість по страхуванню, де темпи росту становлять 26,9%. Даний факт свідчить про розширення підприємства. І так, збільшення рівня позикових джерел на кінець звітної періоду в порівнянні з початком пов'язано з розширенням виробництва, збільшенням ділової активності, що є позитивним моментом.

Діяльність будь-якого підприємства зв'язана із придбанням матеріалів, споживанням різного роду послуг. Якщо розрахунки за продукцію або зроблені послуги провадяться на умовах наступної оплати, можна говорити про одержання підприємством кредиту від своїх постачальників і підрядників. У свою чергу саме підприємство також виступає кредитором своїх покупців і замовників, а також постачальників у частині виданих їм авансів під майбутню поставку продукції. Дані щодо дебіторської й кредиторської заборгованості представлені в таблиці 2.5, 2.6.

Таблиця 2.5 – Порівняльний аналіз дебіторської й кредиторської заборгованості на початок 2020 року (тис. грн)

№	Статті	Дебіторська заборгованість	Кредиторська заборгованість	Перевищення	
				дебіторська заборгованість	кредиторська заборгованість
1	Векселя	-	-	-	-
2	За товари, роботи, послуги	311,6	213,2	98,4	-
3	с бюджетом	-	1,6	-	1,6
4	по авансах	13,5	168,5	-	155,0
5	по страхуванню	-	22,7	-	22,7
6	по оплаті праці	-	48,8	-	48,8
7	Разом:	325,1	454,8	98,4	228,1

Таблиця 2.6 - Порівняльний аналіз дебіторської й кредиторської заборгованості на кінець **2020** року (тис. грн)

№	Статті	Дебі- торська заборго- ваність	Креди- торська заборго- ваність	Перевищення	
				дебіторська заборгованість	кредиторська заборгованість
1	Векселя	-	-	-	-
2	За товари, роботи, послуги	152,7-	351,9	-	199,2
3	с бюджетом	10,5	7,4	-	7,4
4	по авансах	-	171,7	-	161,2
5	по страхуванню	-	28,8	-	28,8
6	по оплаті праці	-	61,7	-	61,7
7	Разом:	163,2	621,5	0	458,3

Як видно з таблиць 2.5, 2.6, на підприємстві «Комунальне підприємство «Дирекція з капітального будівництва адміністративних і житлових будівель» має місце перевищення кредиторської заборгованості над дебіторською як на початку звітної періоду, так наприкінці. Дана обставина викликана тим, що строк оплати по договорах підряду з покупцями й замовниками становить 15 календарних днів з моменту здачі-прийому робіт. По договорах субпідряду й договорам на придбання будівельних матеріалів строк оплати становить 30 календарних днів. Таким чином, розрахунки з основними дебіторами здійснюються швидше, ніж з основними кредиторами, тобто має місце більше низька швидкість обігу кредиторської заборгованості в порівнянні з дебіторської. Така ситуація позитивна, тому що виключає дефіцит платіжних

коштів на підприємстві «Комунальне підприємство «Дирекція з капітального будівництва адміністративних і житлових будівель».

2.2 Розрахунок показників фінансової стабільності підприємства

Будь-який бізнес вимагає позикового капіталу для своєї діяльності, якщо немає власних коштів. Позики займають значне місце в структурі капіталу підприємства. Використання позикового капіталу дозволяє розширити обсяг ділової діяльності підприємства, забезпечити більш ефективне використання власного капіталу, прискорити формування різноманітних фінансових фондів і, зрештою, - збільшити ринкову вартість підприємства. Однак існує і негативний вплив запозичень, а саме зниження прибутковості, ліквідності, ділової активності та погіршення фінансового стану підприємства в цілому. Коефіцієнт фінансової стійкості як відносний показник, що характеризує стабільні джерела фінансування компанії, є однією з умов підтримки фінансової стійкості на достатньому рівні в довгостроковій перспективі. Попередній діяльності підприємства показав, що за період 2019-2020 років цей фактор не досяг нормативного значення. Це може бути пов'язано зі специфікою галузі, а також з тим, що компанія використовує більше короткотермінового позикового капіталу, ніж довгострокового.

Для розрахунку абсолютних показників фінансової стабільності, визначимо наявність джерел для формування запасів на початок і на кінець року:

- наявність власних оборотних коштів:

$$E_c = U_c - F \quad (2.7)$$

де U_c – джерела власних коштів, тис. грн.

F - необоротні активи , тис. грн.

$$E_{cн} = 592,6 - 138,7 = 453,9 \text{ тис. грн.}$$

$$E_{cк} = 779,6 - 364,6 = 415 \text{ тис. грн.}$$

Надлишок (+) або недолік (-) власних оборотних коштів:

$$\pm E_c = E_c - Z \quad (2.8)$$

де Z - запаси (матеріальні оборотні кошти), тис. грн.

$$\pm E_c = 453,9 - 120,2 = 333,7 \text{ тис. грн.}$$

$$\pm E_c = 415 - 110,1 = 304,9 \text{ тис. грн.}$$

Далі визначимо тип фінансової стабільності підприємства.

1. Абсолютна фінансова стабільність

$$Z < E_c \quad (2.9)$$

Такий тип фінансової стабільності характеризується тим, що всі запаси підприємства покриваються власними оборотними коштами, тобто організація не залежить від зовнішніх кредиторів. Такий тип зустрічається вкрай обмежено у практиці господарювання. Більше того, досягнути повної фінансової стабільності не уявляється можливим, це здебільшого ідеальна ситуація.

Для оцінки фінансової стабільності розраховуються такі показники.

Коефіцієнт фінансової автономії (незалежності):

$$K_{\text{авт.}} = BK / BB \quad (2.10)$$

де BK - власний капітал, тис. грн.

BB - валюта балансу, тис. грн.

$K_{\text{авт.}}$ повинен бути більше 0,5. Це значить, що весь позиковий капітал може бути покритий власністю підприємства.

$$K_{\text{авт.п}} = 592,6 / 1058,2 = 0,56$$

$$K_{\text{авт.к}} = 779,57 / 1417,4 = 0,55$$

Коефіцієнт фінансової залежності (коефіцієнт концентрації позикового капіталу):

$$K_{\text{ф. зал.}} = PK / BB \quad (2.11)$$

де PK - позиковий капітал, тис. грн.

Чим вище рівень $K_{\text{авт.}}$ і нижче рівень $K_{\text{ф. зал.}}$, тим стійкіше фінансове становище підприємства.

$$K_{\text{ф. зал.п}} = 1 / 0,56 = 1,79$$

$$K_{\text{ф. зал.к}} = 1/0,55 = 1,81$$

Динамічне зростання $K_{\text{ф. зал}}$ означає збільшення частки позикових коштів у фінансуванні підприємства, отже, і втрату фінансової незалежності. При $K_{\text{ф. зал}} \rightarrow 1$ власники фінансують своє підприємство повністю за власний рахунок.

Коефіцієнт фінансового ризику (плече фінансового важеля):

$$K_{\text{ф. р.}} = \text{ПК/ВК} \quad (2.12)$$

Цей коефіцієнт дає найбільш загальну оцінку фінансової стабільності. Він має досить просту інтерпретацію: показує, який обсяг залучених коштів припадає на кожну одиницю власних коштів підприємства. Динамічне зростання $K_{\text{ф. р.}}$ свідчить про посилення залежності підприємства від зовнішніх інвесторів, тобто про падіння рівня фінансової стабільності.

Оптимальне значення даного коефіцієнта $K_{\text{ф. р.}} \leq 0,5$. Критичне значення сягає «1». Розрачуємо даний показник:

$$K_{\text{ф. р.п}} = 465,6/592 = 0,79$$

$$K_{\text{ф. р.к}} = 637,8/779,6 = 0,82$$

Розрахункові данні $K_{\text{ф. р.}}$ показують, що досліджуване підприємство невпинно рухає до критичного рівня. Підприємство буде ідентифікуватися як фінансово незалежним, чим меншим значення $K_{\text{ф. р.}}$ (тобто ближче до "0").

Розраховані значення показників $K_{\text{ф. р.}}$ представимо у вигляді таблиці 2.7.

Виходячи з даних табл. 2.7 видно, що в динаміці коефіцієнтів $K_{\text{авт.}}$, $K_{\text{ф. зал.}}$, $K_{\text{ф. р.}}$ спостерігаються певні відхилення, але слід визнати їх некритичними, крім того, в інших коефіцієнтах фіксуються прирощення значень, то свідчить про покращення фінансового стану відносно минулого року. Таке відхилення може бути обумовлене рядом факторів, серед яких вадливе місце займають зовнішні, що мають некерований характер.

Таблиця 2.7 - Показники фінансової стабільності підприємства у 2019 р.

Показники	на початок року	на кінець року	Зміна	
			+, -	темп росту %
1. Коефіцієнт фінансової автономії ($K_{авт.}$)	0,56	0,55	-0,01	98,2
2. Коефіцієнт фінансової залежності ($K_{ф.з.з.}$)	1,79	1,81	0,02	101,1
3. Коефіцієнт фінансового ризику ($K_{ф.р.}$)	0,79	0,82	0,03	103,8

Розрахуємо коефіцієнти ринкової стабільності:

Коефіцієнт маневреності власного капіталу:

$$K_{ман.} = E_c / U_c \quad (2.13)$$

Цей коефіцієнт показує, яка частина власного капіталу підприємства перебуває в мобільній формі.

Високі значення $K_{ман.}$ позитивно характеризують фінансовий стан підприємства. Значення, що рекомендується, 0,5.

$$K_{ман.п} = ((915,2 + 4,3) - 465,6) / 592,6 = 0,77$$

$$K_{ман.к} = ((1047,6 + 5,2) - 637,8) / 779,6 = 0,53$$

Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними коштами запасів:

$$K_{з.в.к.} = E_c / Z \quad (2.14)$$

Цей коефіцієнт повинен бути більше або дорівнює 0,6-0,8

$$K_{з.в.к.п} = 453,9 / 120,2 = 3,78$$

$$K_{з.в.к.к} = 415 / 110,1 = 3,77$$

Як видно з розрахунку $K_{з.в.к.}$ досить високий, що говорить про забезпеченість підприємства власними оборотними коштами запасів.

Коефіцієнт виробничих фондів:

$$K_{в.ф.} = O_{с.с.} + BЗ + НЗВ / ВБ \quad (2.15)$$

де ВЗ - виробничі запаси, тис. грн.

$$K_{в.ф.п} = (116,8 + 129,2) / 1058,2 = 0,23$$

$$K_{в.ф.к} = (186,8 + 273,2) / 1417,4 = 0,32$$

Цей коефіцієнт менше 0,5 і на початок і на кінець звітнього року, підприємству доцільне залучення довгострокових позикових коштів для збільшення майна виробничого призначення.

Коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів:

$$K_{д.з.п.к} = K_T / (U_c + K_T) \quad (2.16)$$

$$K_T = 0; K_{д.з.п.к} = 0.$$

Фінансової залежності від зовнішніх інвесторів немає.

Коефіцієнт автономії джерел формування запасів:

$$K_{авт. дфз} = E_c / (U_c + K_T + K_t) \quad (2.17)$$

$$K_{авт. дфзп} = 453,9 + 592,6 = 0,77$$

$$K_{авт. дфзк} = 415 / 779,6 = 0,53$$

Нормальне значення цього коефіцієнта $>0,5$. У нашій випадку, підприємство має фінансову стабільність.

Коефіцієнт кредиторської заборгованості:

$$K_{к.з.} = KЗ / ЗК \quad (2.18)$$

де КЗ – кредиторська заборгованість, тис. грн.

$$K_{к.з.п} = 454,8 / 465,6 = 0,98$$

$$K_{к.з.к} = 621,5 / 637,8 = 0,97$$

Коефіцієнт співвідношення дебіторської й кредиторської заборгованостей:

$$K_{д.з./к.з.} = ДЗ / КЗ \quad (2.19)$$

де ДЗ – дебіторська заборгованість, тис. грн.

$$K_{д.з./к.з.п} = 325,1/454,8 = 0,71$$

$$K_{д.з./к.з.к} = 163,2/621,5 = 0,26$$

Даний коефіцієнт повинен бути менше одиниці.

Коефіцієнт структури довгострокових вкладень:

$$K_{с.д.в.} = Kс/F = 0 . \quad (2.20)$$

Отримані значення коефіцієнтів ринкової стабільності на початок і кінець року зведемо в таблицю 2.8.

Таблиця 2.8 – Аналіз коефіцієнтів ринкової стабільності у 2019 р.

Показники	на початок року	на кінець року	Зміна	
			+, -	темп росту %
1	2	3	4	5
1. Коефіцієнт маневреності власного капіталу	0,77	0,53	-0,24	68,8
2. Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними коштами запасів	3,78	3,77	-0,01	99,7
3. Коефіцієнт виробничих фондів	0,22	0,32	0,1	145,5
4. Коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів	-	-	-	-
5. Коефіцієнт автономії джерел формування запасів	0,77	0,53	-0,24	68,8

Закінчення таблиці 2.8

1	2	3	4	5
6. Коефіцієнт кредиторської заборгованості	0,98	0,97	-0,01	99,0
7. Коефіцієнт співвідношення дебіторської й кредиторської заборгованостей	0,71	0,26	-0,45	36,6

Аналіз фінансової стійкості спрямований на обчислення показників маневреності, автономності, охоплення та інших. У цьому випадку аналізу вищезазначених показників недостатньо, щоб сформулювати та підтвердити припущення щодо рівня фінансової стійкості окремого суб'єкта господарювання. Фінансова стійкість підприємства - поняття широке; її суть полягає не тільки у забезпеченні фінансової незалежності підприємства від позикових коштів та його платоспроможності, а й у забезпеченні достатньо високого рівня прибутковості та оборотності наявного майна та фінансових ресурсів.

Розрахунок та аналіз ліквідності здійснюються системою коефіцієнтів. Ці коефіцієнти ліквідності характеризують фінансовий стан компанії, її здатність генерувати належні грошові кошти для платежів. Дані, за якими обчислюються коефіцієнти ліквідності, можна знайти у складових фінансової звітності: баланс, звіт про прибутки та збитки, звіт про рух грошових коштів та примітки. Зазвичай ліквідність компанії вимірюється шляхом порівняння вартості оборотних активів із вартістю поточних зобов'язань (за короткостроковими). Оборотні активи представлені грошовими коштами та іншими активами, які, як очікується, будуть реалізовані в грошовій формі або продані або спожиті протягом одного року (або звичайного операційного циклу компанії, якщо він перевищує один рік). Категорія оборотних активів включає: запаси, дебіторську заборгованість, короткострокові інвестиції, грошові кошти та їх еквіваленти, а також попередньо оплачені витрати. Якщо оборотні активи включають статті, життєвий цикл яких

перевищує дванадцять місяців, суми, призначені на наступний фінансовий рік, повинні бути розкриті в примітках. Короткотермінові інвестиції повинні бути представлені як оборотні активи лише в тому випадку, якщо їх очікується продати менше ніж за дванадцять місяців (навіть у цих титулів вища ліквідність, наміри керівництва передують потенціалу їх ліквідності).

Поточні зобов'язання - це зобов'язання, які, як очікується, будуть виконані протягом відносно короткого проміжку часу, як правило, одного року. Як правило, сюди входять: кредиторська заборгованість, короткострокові позики (включає овердрафт у банку та всі інші процентні короткострокові борги), нараховані платежі, відсотки, поточний податок та дивіденди. Коефіцієнти ліквідності, як і будь-які інші коефіцієнти, що використовуються у фінансовому аналізі, не є актуальними як абсолютні величини. Вони повинні обчислюватися та інтерпретуватися протягом більш тривалого періоду часу (що повинно дозволяти спостерігати тенденцію з часом для аналізованої сутності) або шляхом порівняння через різні сутності.

Активи.

A1. Найбільш ліквідні активи.

До них ставляться всі статті коштів підприємства й поточних фінансових інвестицій. Дана група розраховується в такий спосіб:

A2. Швидко реалізовані активи. До цієї групи активів ставляться активи, для обігу яких у грошову форму потрібно більше тривалий час: готова продукція, товари, дебіторська заборгованість, векселі отримані. Ліквідність цих активів залежить від ряду суб'єктивних і об'єктивних факторів: своєчасності відвантаження продукції, оформлення банківських документів, швидкості документообігу в банках, від попиту на продукцію і її конкурентоспроможності, платоспроможності покупців, форм розрахунків.

A3. Повільно реалізовані активи. Набагато більший строк знадобиться для перетворення виробничих запасів і витрат у незавершеному виробництві в готову продукцію, а потім у кошти. Крім того, до цієї групи активів ставляться

видатки майбутніх періодів, а також оборотні активи, що не увійшли в перші дві групи. Розрахунок цього показника провадиться в такий спосіб:

А4. Важко реалізовані активи. До цієї групи ставляться необоротні активи підприємства, вартість яких відбита в першому розділі активу балансу:

Пасиви балансу групуються по ступені настання строку їхньої оплати. З даних балансу повну інформацію для проведення такого угруповання одержати неможливо. Для проведення цієї процедури можна користуватися даними, наявними в примітках до звітів. При проведенні внутрішнього аналізу, якщо є доступ до даних аналітичного обліку, таке угруповання можна зробити більше точної. При цьому в першу групу пасивів потраплять зобов'язання, строк оплати яких уже наступив. Четверта група буде представлена довгостроковими пасивами (строк погашення яких більше одного року). Віднесення зобов'язань, що залишилися, до другої або третьої групи пасивів індивідуально для кожного підприємства. При цьому необхідно орієнтуватися на ступінь ліквідності другої й третьої груп активів. Тобто строк погашення пасивів, належать до другої групи, повинен відповідати строку перетворення в кошти другої групи активів, а строк погашення третьої групи пасивів - третій групі активів.

Угруповання пасивів буде досить умовної, тому що відсутній індивідуальний підхід до кожного підприємства й угруповання проводиться відповідно до загальновизнаних подань про терміновість погашення того або іншого виду зобов'язання. Використовуючи цей критерій, зобов'язання підприємства можна згрупувати в такий спосіб:

П1. Найбільш термінові зобов'язання. До них прийнято відносити кредиторську заборгованість по придбаних товарах, роботах, послугам:

П2. Короткострокові пасиви. До цієї групи ставляться короткострокові позикові кошти, що течуть зобов'язання по розрахунках та інші поточні зобов'язання. Крім того, сюди варто віднести також частина пасивів, представлених у розділі другому пасиву балансу «Забезпечення майбутніх видатків і платежів», у частині сум, планованих до виплати протягом 12 місяців, починаючи з дати складання балансу, або протягом одного операційного циклу,

якщо він перевищує 12 місяців. Таке ж обмеження ставиться й до розділу п'ятому пасиву балансу «Доходи майбутніх платежів». Іншими словами, до цієї групи ставляться статті четвертого розділу пасиву балансу за винятком кредиторської заборгованості за товари, роботи, послуги, і статті другого й п'ятого розділів пасиву балансу з обліком застережених вище обмежень.

ПЗ. Довгострокові пасиви. Ця група пасивів представлена довгостроковими зобов'язаннями підприємства, відбитими в третьому розділі пасиву балансу, а також статтями другого й п'ятого розділів пасиву балансу, не віднесеними до другої групи.

П4. Постійні (стійкі) пасиви — це статті першого розділу пасиву балансу. Згрупуємо активи й пасиви в таблицю 2.9.

Таблиця 2.9 - Активи й пасиви балансу у 2019 р.

Активи	на початок року	на кінець року	Пасиви	на початок року	на кінець року	Надлишок (+), Дефіцит (-)	
						на початок року	на кінець року
A1	304,3	515,3	П1	213,2	351,9	91,1	163,4
A2	380,4	349,4	П2	252,4	285,9	128	63,5
A3	234,8	188,1	ПЗ	0	0	234,8	188,1
A4	138,7	364,6	П4	592,6	779,6	-453,9	-415
Баланс	1058,2	1417,4	Баланс	1058,2	1417,4	0	0

Для визначення ліквідності балансу необхідно зіставити підсумку наведених груп по активі й пасиву.

Баланс абсолютно ліквідний, тому що виконується рівність, які показані в табл. 2.10.

Таблиця 2.10 – Умова досягнення абсолютної ліквідного балансу

Група активів	Умова рівності	Група пасивів
A1	\geq	П1
A2	\geq	П2
A3	\geq	П3
A4	\leq	П4

При аналізі ліквідності компанії рекомендується враховувати всю наявну інформацію. Якщо аналіз проводиться зовнішнім користувачем фінансової звітності, який не може отримати доступ до внутрішньої інформації компанії, він повинен використовувати всі відповідні дані, а не лише ті, що містяться в балансі. Як було доведено, коефіцієнтів, обчислених лише на основі балансу, недостатньо. Навіть якщо вони важливі, інформація, пропонована цими коефіцієнтами, повинна доповнюватися інформацією, пропованою іншими коефіцієнтами, згаданими в нашій статті. Великим недоліком класичних коефіцієнтів, заснованих лише на балансових показниках, є те, що вони не розуміють часової кореляції між надходженням грошових коштів та відтоком грошових коштів, спричиненим падінням боргів. Цього недоліку можна істотно уникнути, використовуючи відповідні дані з звіту про рух грошових потоків (особливо, коли він складається безпосередньо), приміток до фінансової звітності (наприклад, денні продажі дебіторської заборгованості, денні покупки в кредиторська заборгованість, оборот запасів). Якщо це можливо, проміжні звіти також повинні бути проаналізовані. Ці звіти містять інформацію, яка доступна в певні моменти року. Вони дозволяють краще наблизити тенденцію певного співвідношення, а також відстежувати ситуації, що склалися з вітрин (які важче реалізувати протягом року).

Зіставлення підсумків першої групи по активі й пасиву, тобто A1 і П1 відображає співвідношення поточних платежів і надходжень. Порівняння другої

групи по активі й пасиву (А2 і П2) показує тенденцію збільшення або зменшення поточної ліквідності в недалекому майбутньому. Зіставлення підсумків по активі й пасиву для третьої й четвертої груп відображає співвідношення платежів і надходжень у відносно віддаленому майбутньому.

Далі для аналізу ліквідності балансу розраховуються наступні коефіцієнти:

Коефіцієнт абсолютної ліквідності:

$$K_{a.l.} = A1/(П1+П2) ; (K_{a.l.} \geq 0,2-0,35). \quad (2.22)$$

Коефіцієнт $K_{a.l.}$ визначає ту частку короткострокової заборгованості, яку підприємство може погасити у короткостроковий термін. Він дозволяє оцінити платоспроможність підприємства на дату складання балансу.

$$K_{a.l.п} = 304,3/(213,2+252,4) = 0,65$$

$$K_{a.l.к} = 515,3/(351,9+285,9) = 0,81$$

Зростання $K_{a.l.п}$ свідчить про більш раціональне використання коштів.

Коефіцієнт $K_{к.л.}$ (критичної ліквідності):

$$K_{к.л.} = A1+A2/П1+П2; (K_{к.л.} \geq 0,8-1) \quad (2.23)$$

Показує прогнозовані платіжні можливості підприємства за умови своєчасного розрахунку з дебіторами.

$$K_{к.л.п} = 304,3+380,4/213,2+252,4 = 1,47$$

$$K_{к.л.к} = 515,3+349,4/351,9+285,9 = 1,36$$

Коефіцієнт поточної ліквідності:

$$K_{п.л.} = A1+A2+A3/П1+П2; (K_{п.л.} \geq 1,8-2) \quad (2.24)$$

Коефіцієнт $K_{п.л.}$ визначає платіжні можливості суб'єкта господарювання за умови своєчасного розрахунку з дебіторами й сприятливої реалізації готової продукції. Проте слід відмітити, що «сприятливість» характеризується дотриманням умови повного продажу всього обсягу виробленої продукції на ринку.

Характеризує очікувану платоспроможність підприємства на період, рівний середньої тривалості одного обороту всіх оборотних коштів.

$$K_{п.л.п} = (304,3 + 380,3 + 234,8) / (213,8 + 252,4) = 1,97$$

$$K_{п.л.к} = (515,3 + 349,4 + 188,1) / (351,9 + 285,9) = 1,65$$

На кінець звітного періоду платоспроможність підприємства знизилася.

2.3 Аналіз показників рентабельності підприємства

Коефіцієнт прибутковості операційної діяльності як міра фінансової стійкості характеризує можливість отримання підприємством прибутку для покриття собівартості виробництва та реалізації продукції, а також можливість його раціонального використання для побудови активів, розрахунків за зобов'язанням та розвиток усього підприємства.

Коефіцієнт оборотності оборотних коштів характеризує такий аспект фінансової стійкості підприємства, як здатність використовувати всі можливості швидкого реагування на зміни ринкового середовища, можливість вивільнення додаткових коштів для подальшого розвитку компанії. Також слід зазначити, що досліджуване підприємство має мобільну структуру активів (частка оборотних активів у загальній вартості активів компанії на кінець 2020 року становила 87,4%).

Оцінювання рентабельності та загальної ефективності здійснюється за звітний період на підставі форми 2 «Звіт про фінансові результати».

Рентабельність продукції по прибутку від реалізації:

$$R_q^p = (Pr. / ЧД) * 100\%; \quad (2.25)$$

де Пр. - прибуток від реалізації, тис. грн.

ЧД - чистий дохід, тис. грн..

Цей показник показує, скільки прибутки від операційної діяльності доводиться на 1 грн. чистого доходу від реалізації:

$$R_{q^p \text{ звітн.}} = (3067,7 / 12845) * 100\% = 23,88$$

$$R_{q^p \text{ перед}} = (2580,6 / 9968) * 100\% = 25,89$$

У цьому випадку ріст даного показника зв'язаний зі зниженням витрат на виробництво послуг у даному звітному періоді.

Рентабельність продукції по операційному прибутку

$$R_q^{o.p.} = (П\ o.p. / ЧД) * 100\%; \quad (2.26)$$

де По.п. – операційний прибуток, тис. грн.

Цей показник показує, скільки прибутки від операційної діяльності доводиться на 1 грн. чистого доходу від реалізації. Характеризує ефективність операційної діяльності підприємства

$$R_q^{o.p.}_{звітн} = (195,8 / 1285) * 100\% = 1,52$$

$$R_q^{o.p.}_{перед} = (145,3 / 9968) * 100\% = 1,46$$

Прибуток від операційної діяльності на 1 грн. чистого доходу від реалізації збільшилася.

Рентабельність реалізованої продукції по чистому прибутку.

$$R_q^{ч.п.} = (Пч / ЧД) * 100\% \quad (2.27)$$

де Пч. - чистий прибуток, тис. грн.

Показник відображає, скільки чистого прибутку припадає на 1 грн. чистого доходу від реалізації. Характеризує ефективність діяльності підприємства після сплати податку на прибуток.

$$R_q^{ч.п.}_{звітн} = (85,3 / 12845) * 100\% = 0,66;$$

$$R_q^{ч.п.}_{перед} = (61,2 / 9968) * 100\% = 0,61$$

Ефективність діяльності за показником $R_q^{ч.п.}$ збільшилася, тому що у звітному періоді має місце тенденція до зростання чистого прибутку.

Рентабельність активів $R_q^{p. (про.)}$ по прибутку від реалізації

$$R_q^{p. (про.)} = (П\ p. (Поб.) / ВБ\ ср.) * 100\% \quad (2.28)$$

де П об. - прибуток від реалізації, тис. грн.

ВБ порівн. - валюта балансу, тис. грн.

Валюта балансу на початок 2020 р. склала 973,4 тис. грн.

$$R_q^{p. (про.)}_{звітн} = (195,8 / 1237,8) * 100\% = 0,16$$

$$R_q^{p. (про.)}_{перед} = (145,3 / 1015,8) * 100\% = 0,14$$

Значення $R_q^{p. (про.)}$ має тенденцію до збільшення, що свідчить про активізацію надання послуг підприємством.

Рентабельність активів по чистому прибутку

$$R_q^{ч.п.} = (Пч./ВБ\text{ ср.}) * 100\%; \quad (2.29)$$

$$R_q^{ч.п.}_{звітн} = (85,3/1237) * 100\% = 0,07$$

$$R_q^{ч.п.}_{перед} = 61,2/1015,8 * 100\% = 0,06$$

Ефективність використання всього майна підприємства після сплати податку на прибуток збільшилася.

Рентабельність $R_{ск.}^{ч.п.}$ чистого капіталу

$$R_{ск.}^{ч.п.} = (П\text{ ч.}/СК) * 100\%; \quad (2.30)$$

де СК - середньорічна величина власного капіталу, тис. грн.

$$R_{ск.}^{ч.п.}_{звітн} = (85,3/686,1) * 100\% = 0,12$$

$$R_{ск.}^{ч.п.}_{перед} = (61,2/556,4) * 100\% = 0,11$$

Ефективність використання за показником $R_{ск.}^{ч.п.}$ власного капіталу збільшилася.

Рентабельність $R_{пф}^{ч.п.}$ виробничих фондів

$$R_{пф}^{ч.п.} = (П\text{ ч.}/ПФ) * 100\%; \quad (2.31)$$

де ПФ - середньорічна величина виробничих фондів, тис грн.

$$R_{пф}^{ч.п.}_{звітн} = (85,3/264) * 100\% = 0,32$$

$$R_{пф}^{ч.п.}_{перед} = (61,2/211) * 100\% = 0,29$$

Ефективність використання за показником $R_{пф}^{ч.п.}$ виробничих фондів підприємства після сплати податку на прибуток зросла.

Рентабельність $R_{на.а.}^{p. (об)}$ необоротних активів розраховується за наступною формулою:

$$R_{на.а.}^{p. (об)} = (П\text{ р.}(Поб.)/НА) * 100\%; \quad (2.32)$$

де НА - середньорічна величина необоротних активів, тис. грн.

$$R_{на.а.}^{p. (об)}_{звітн} = (195,8/251,65) * 100\% = 0,78$$

$$R_{на.а.}^{p. (об)}_{перед} = (145,3/204,6) * 100\% = 0,71$$

Необоротні активи за показником $R_{на.а.}^{p. (об)}$ використовуються ефективно.

Рентабельність $R_{п.к.}^p$ перманентного капіталу

$$R_{п.к.}^{p. (об)} = (\Pi p. (Поб.) / CK + K_T) * 100\%; \quad (2.33)$$

$$K_{T \text{ звітн}} = 0; K_{T \text{ перед}} = 0;$$

$$R_{п.к.}^{p. (об)}_{\text{звітн}} = (195,8/686,1) * 100\% = 0,29$$

$$R_{п.к.}^{p. (об)}_{\text{перед}} = (145,3/556,4) * 100\% = 0,26$$

Приріст даного коефіцієнту свідчить про зростання ефективності використання власного й позикового капіталу [48, с. 189].

Представимо розраховані коефіцієнти у табличній формі (табл. 2.11).

Таблица 2.11 - Показники рентабельності у 2019-2020 рр.

Показники	2019 рік	2020 рік	Зміна	
			+, -	Темп росту
1. Рентабельність продукції по прибутку від реалізації	23,88	25,89	2,1	108,4
2. Рентабельність продукції по операційному прибутку	1,52	1,46	-0,06	96,1
3. Рентабельність реалізованої продукції по чистому прибутку.	0,66	0,61	-0,05	92,4
4. Рентабельність активів по прибутку від реалізації (прибутки від звичайної діяльності)	0,16	0,14	-0,02	87,5
5. Рентабельність активів по чистому прибутку	0,07	0,06	-0,01	85,7
6. Рентабельність власного капіталу	0,12	0,11	-0,01	91,7
7. Рентабельність виробничих фондів	0,32	0,29	-0,03	90,6
8. Рентабельність необоротних активів	0,78	0,71	-0,07	91,0
9. Рентабельність перманентного капіталу	0,29	0,26	-0,03	89,7

Прибуток стає основою для подальшого розвитку, формування резервів та власних фінансових ресурсів підприємства. У цьому випадку дефіцит власних ресурсів поряд зі складністю залучення додаткових джерел фінансування призводять до подальшого загострення фінансової кризи на підприємстві.

Рентабельність підприємств визначає характер розвитку української економіки в цілому. Прибуткові підприємства формують дохід держави від податку на прибуток, забезпечуючи добробут нації. Країна потребує достатньої кількості фінансових ресурсів через необхідність активних реформ та підтримання обороноздатності. Крім того, в українській економіці є багато суперечностей та дисбалансів, що вимагають врегулювання для подальшого розвитку країни. Уряд націлений на активізацію економічного зростання та створення умов для розвитку підприємств. Однак утримання великої кількості збиткових підприємств призводить до зниження податкових надходжень та тиску на бюджет. Податок на прибуток підприємства не справляється при отриманні збитків через відсутність об'єкта оподаткування. Така ситуація суперечить принципу обов'язковості податкової системи України. У більшості випадків збиткові підприємства мають погані фінансові показники, низьку ділову активність. Вони характеризуються зменшенням обсягів виробництва та реалізації, а також повільними темпами інноваційного розвитку.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ЕКОЛОГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА КОНТРОЛЮ НА ПІДПРИЄМСТВІ

3.1 Формування системи екологічного управління та контролю на підприємстві

Система екологічного управління та контролю на підприємстві (СЕУ) призначена для забезпечення процесу забезпечення відповідності діяльності підприємства чинним національним та міжнародним законам та нормативним актам, що регулюють відносини в системі «людина-довкілля». Цей рамковий План екологічного управління вимагатиме подальшої розробки для вироблення остаточної СЕУ для будівництва та експлуатації виробничих потужностей досліджуваного підприємства. Основними цілями цього СЕУ такі.

Встановити мінімально достатні для підприємства стандарти управління навколишнім середовищем та СЕУ. Забезпечте структуру, яка може бути налаштована на СЕУ для конкретного об'єкту після завершення розробки Проекту, але до початку будівництва. Надайте систему EMS, яка сприятиме сертифікації ISO 14000 на місці проекту, якщо це необхідно.

Стандарт ISO 14001 містить керівні принципи, що надають організаціям керівні принципи щодо розробки належних практик управління навколишнім середовищем, а також, де це доречно, вимагають реєстрації у відповідному сертифікаційному закладі.

Наступний рекомендований план формування та впровадження СЕУ на підприємстві базується на загальних вимогах плану екологічного управління, що відповідає вимогам стандарту ISO 14001, і містить наступні складові.

1. Екологічна політика.
2. Планування напрямів діяльності підприємства:

- екологічні аспекти;
- законодавчі та інші вимоги;
- цілі та завдання;
- програма (и) екологічного менеджменту.

3. Впровадження та експлуатація:

- структура та відповідальність;
- навчання, обізнаність та компетентність;
- спілкування;
- документація системи управління навколишнім середовищем
- контроль документів;
- оперативний контроль;
- готовність та реагування на надзвичайні ситуації.

4. Перевірка та коригувальні дії:

- моніторинг та вимірювання;
- невідповідність та коригуючі та профілактичні дії;
- записи;
- аудит системи екологічного менеджменту.

5. Ревізія функцій управління та ФСА структури керівництва підприємством.

Таким чином, ключові елементи областей СЕО:

- оцінка впливу на довкілля (екологічні аспекти);
- дотримання законів / нормативних актів (правових та інших вимог);
- встановлення екологічних цілей та завдань;
- програма (и) екологічного менеджменту;
- структура та відповідальність;
- навчання, обізнаність та компетентність;
- контроль документів;
- готовність до надзвичайних ситуацій;
- звітність;
- аудит та огляд керівництва.

СЕУ, що відповідає стандартам сімейства ISO 14000, представлена на рис.

3.1.

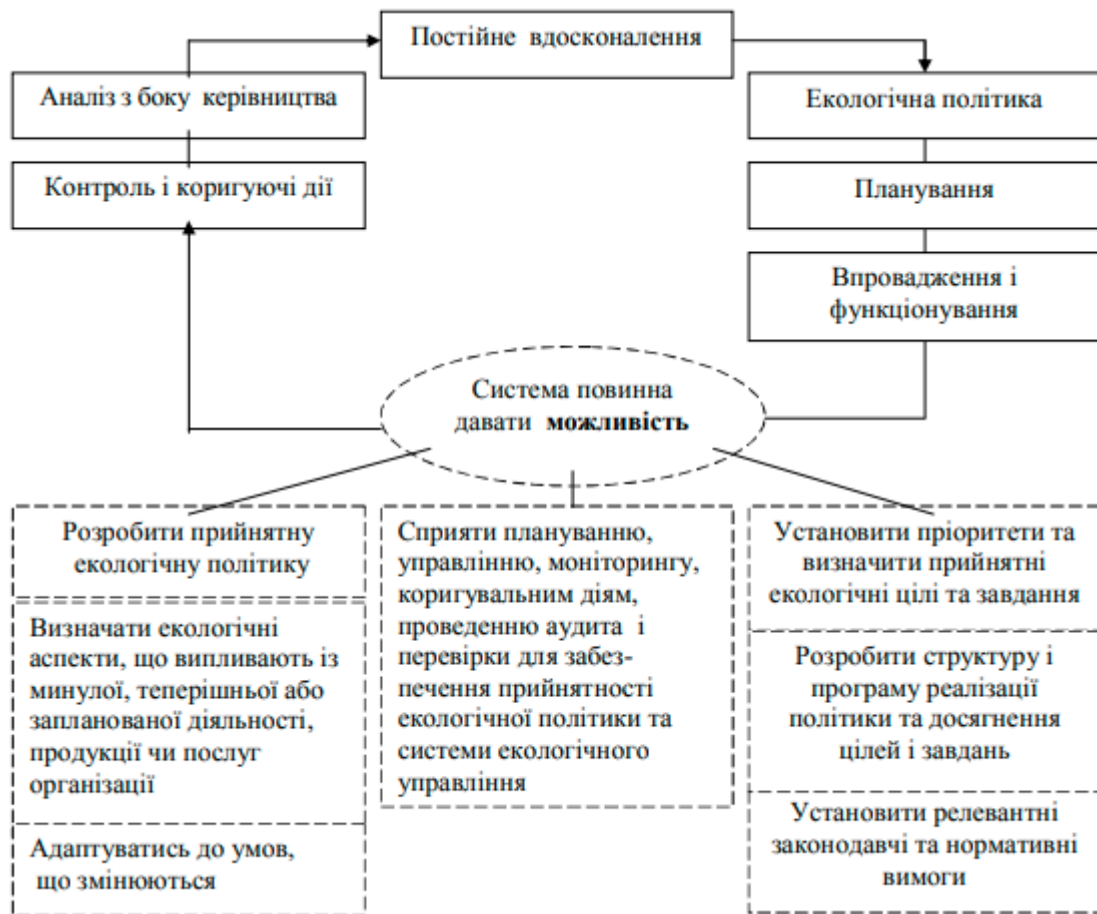

Рисунок 3.1 – Система екологічного управління та контролю на підприємстві, що відповідає стандартам сімейства ISO 14000

Компанія Комунальне підприємство «Дирекція з капітального будівництва адміністративних і житлових будівель» має своє власне спрямування на захист навколишнього середовища, досягнення сталості розвитку. Вони інтегрують сталий розвиток у зелений ланцюг поставок, щоб покращити свої екологічні показники та досягнення своїх цілей щодо захисту природного середовища. Як вже згадувалося раніше, вони впроваджують СЕУ у всьому ланцюжку поставок. Процеси, розпочаті з джерела, переходять до операційного процесу, закінчуються продуктом і доставляються замовнику. Постачальники отримують КОДЕКС поведінки, щоб вони відповідали вимогам EMS ISO 14000 та виконували всі вимоги щодо захисту ресурсів та природного середовища. В

процесі експлуатації вони повинні подбати про те, щоб мінімізувати та запобігти забрудненню під час операції. Наприклад, перед тим, як випустити воду з хімічних заводів у річку, вони повинні пройти процес очищення води, щоб переконатися, що скид води з заводу в річку є чистим і не завдасть шкоди навколишньому середовищу. Відходи за графіком потребують належної обробки перед тим, як переносити їх на місце утилізації. Вони намагаються якомога більше повторно використовувати та відновлювати всі відходи та використовували їх як джерело енергії, щоб уникнути відходів та заощадити більше витрат. Це є доказом того, що їхня компанія дуже ефективно справляється зі своїм виробництвом відходів. Кінцевою одиницею в ланцюзі постачання є логістика, де кінцева продукція доставляється замовнику.

Рекомендації щодо розробки стратегії впровадження системи екологічного управління і контролю на підприємстві представлені на рис. 3.2.

Рисунок 3.2 – Основні складові розробки стратегії впровадження системи екологічного управління і контролю на підприємстві

Окрім цього, інтеграція корпоративної соціальної відповідальності (КСВ) ISO 26000 із Системою екологічного управління та контролю на підприємстві (СЕУ) ISO 14000 може допомогти компанії в управлінні ризиками, оскільки ISO 26000 не лише стосується соціальних зобов'язань, але все ще турбується про охорону навколишнього середовища та сталий розвиток.

3.2 Оцінка ефективності впровадження системи екологічного управління та контролю на підприємстві

Оцінка впливу СЕУ на навколишнє середовище включає екологічні оцінки, які були проведені у зв'язку з будівництвом та експлуатацією (та майбутніми виведенням з експлуатації) на місці проекту. Оцінку повинно поділити на екологічну та економічну. Екологічна оцінка охоплює:

- викиди в атмосферу;
- забір і скидання води;
- характеристика та інвентаризація відходів;
- естетика;
- шум;
- споживання хімічних речовин, енергії та іншої сировини; і
- трудові та соціальні результати.

Найпоширенішим підходом до оцінки економічної ефективності впровадження СЕУ в компаніях є зміцнення їх ділової репутації, що призводить до зростання вартості нематеріальних активів, визначених за допомогою гудвілу [4–6]. Слід оцінювати економічну ефективність у ширшому розумінні цього слова не лише через ділову репутацію компанії, а й через її імідж. Імідж, репутація та бренд - це три поняття, дуже схожі за своїм значенням, тому важливо розуміти різницю та взаємозв'язок між ними. Для формування бренду та репутації необхідно просувати сприятливий імідж, що вимагає певних зусиль від компанії. Репутація базується на створеному іміджі і розробляється завдяки взаємодії цільової аудиторії та компанії. Бренд формується на основі

позитивного іміджу та репутації та орієнтований на споживача. Якщо компанія хоче бути конкурентоспроможною на ринку, ці поняття повинні стати для неї фундаментальними [7, 8].

Щоб розробити практичну базу для нашої пропозиції, ми провели аналіз змісту понять, що характеризують предметну область дослідження, зокрема таких як економічна ефективність екологічних витрат, економічна ефективність природоохоронної діяльності, ефективність екологічного підприємництва тощо) та зарубіжних практик оцінки екологічних та економічна ефективність підприємницької діяльності [5, 6, 9–11]. Наявні друковані джерела показують, що сучасні підходи засновані на принципі відшкодування капітальних витрат, зменшенні екологічної шкоди, поліпшенні ділової репутації, підвищенні цін та поліпшенні якості продукції. Тим не менше, жоден із цих підходів не враховує граничний дохід, отриманий завдяки впровадженню СЕУ. Таким чином, ми запропонували комплексну основу для оцінки економічних вигід завдяки впровадженню та впровадженню СЕУ з урахуванням іміджевої складової [12, 13].

Отримані результати показують, що наступні компоненти економічних вигід можна визначити щодо впровадження СЕУ [23]. Коливання чистого прибутку (ΔP_n) за рахунок менших виплат за надмірне забруднення (ΔP_{excess}) та зменшення штрафу за несприятливий вплив на навколишнє середовище (ΔF) можна розрахувати, як у рівнянні (3.1):

$$\Delta P_n = \Delta P_{excess} + \Delta F \quad (3.1)$$

1. Коливання собівартості за рахунок нижчих номінальних платежів за забруднення навколишнього середовища (ΔC). На додаток до існуючих індексів, ми рекомендуємо розрахувати приріст продажів та економію собівартості завдяки покращенню іміджу компанії.

2. Приріст граничного доходу від збільшення обсягу продажів та обсягів виробництва та економії напівфіксованих виробничих витрат під час впровадження СЕУ (P_m). У цьому випадку ми припускаємо, що структура

виробничих витрат не зазнає жодних змін під час роботи СЕУ, а додаткові витрати на її впровадження виражаються окремим компонентом.

Оскільки збільшення обсягів продажу може бути спричинене як зовнішніми (ринкове середовище), так і внутрішніми факторами (переобладнання, модернізація виробництва, рекламна кампанія тощо), приріст граничного доходу повинен розраховуватись із застосуванням поправочного коефіцієнта a , який вплив покращення іміджу компанії на обсяги продажів. Заощадження, отримані від покращення іміджу компанії, можна обчислити, як у рівнянні (3.2):

$$P_m = (V - S_{\text{var}}) \cdot a \quad (3.2)$$

де V - обсяг продажів, тис. грн. / рік,

S_{var} - змінні витрати у розрахунку на загальний обсяг продукції, тис. грн./рік;

a - коефіцієнт впливу з урахуванням іміджевої складової економічних вигід.

Загальна формула для розрахунку загальної економії від впровадження СЕУ така (3.3):

$$E_{\text{EMS}} = [(V - S_{\text{var}}) \cdot a - S_{\text{EMS}}] + (\Delta P_n + \Delta C) \quad (3.3)$$

де E_{EMS} - річна економія від експлуатації СЕУ на підприємстві, тис. грн. / рік;

S_{EMS} - поточні витрати на експлуатацію СЕУ, тис. грн. / рік.

Річна ефективність обчислюється наступним чином (3.4):

$$E_{\text{ann}} = \frac{E_{\text{EMS}}}{C + E_H K} \quad (3.4)$$

де E_{ann} - річна ефективність від експлуатації СЕУ, тис. грн. / рік,

C - періодичні витрати на впровадження та експлуатацію EMS, тис. грн. / рік,

E_H - індекс доходності інвестицій на впровадження СЕУ,

К - капітальні витрати на впровадження та експлуатацію СЕУ, тис. грн. / рік.

Вирішальним елементом цього підходу є припуск на коефіцієнт та його визначення. Коефіцієнт враховує, яка частина збільшеного обсягу продажів визначається екологічним сертифікатом.

Кількісний коефіцієнт може бути визначений різними методами:

- а) метод експертної оцінки;
- б) аналоговий метод;
- в) метод регресійного та кореляційного аналізу.

Розрахункові дані для досліджуваного підприємства для створення СЕУ представлені у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1 – Економічна ефективність впровадження та експлуатації СЕУ на підприємстві Комунальне підприємство «Дирекція з капітального будівництва адміністративних і житлових будівель» (тис. грн)

Показники	Роки		
	2018	2019	2020
Pm	78,5	101,8	160,4
E _{EMS}	157,6	160,7	177,3
E _{ann}	158	172	251

В даний час, за відсутності економічної зацікавленості підприємств та компаній, головним стимулом для отримання сертифікатів ISO 14001 є необхідність сертифікації при виході на зарубіжні ринки та розвитку відносин із закордонними партнерами. Сертифікація позитивно впливає на екологічні та соціальні вигоди від ділової діяльності компаній і може призвести до поліпшення ділової репутації. Впровадження стандарту ISO 14001 СЕУ дозволяє регулювати вплив виробничого процесу на навколишнє середовище (що поступово призводить до поліпшення його якості), а також є економічно вигідним для компанії. Представлений підхід враховує іміджеву складову економічних вигід. Цей компонент дозволяє визнати приріст доходів, отриманий за рахунок збільшення цін та обсягів виробництва. Це було доведено під час аналізу даних,

отриманих за період з 2018 по 2020 роки для досліджуваного підприємства «Комунальне підприємство «Дирекція з капітального будівництва адміністративних і житлових будівель». Отримані дані щодо приросту прибутку, економії на витратах показав, що СЕУ підвищує імідж та дозволяє зміцнити конкурентну перевагу компаніям, що працюють у стабільних умовах за рахунок отримання сертифікату ISO 14001.

Крім того, доцільним є використання традиційних показників, що характеризують ефективність інвестування коштів у створення та підтримку функціонування СЕУ. Виконуючи розрахунки оцінки економічної ефективності інвестиційних проектів, доцільно застосовувати такі показники:

- 1) NPV (чиста поточна вартість інвестиційного проекту) - показник чистої поточної вигоди / справедливої вартості;
- 2) IR індекс рентабельності інвестицій -(співвідношення вигоди та витрат);
3. показники внутрішньої норми прибутку / норми прибутку - IRR (Internal rate of return).

Визначення ефективності впровадження та експлуатації СЕУ на підприємстві – ще одне важливе завдання, яке безпосередньо пов'язане з оцінкою екологічної та економічної ефективності охорони навколишнього середовища та господарської діяльності в цілому. Порівнюючи процес визначення можливої економічної шкоди довкіллю та населенню будівельної діяльності з процесом визначення інших економічних показників виробництва, ми бачимо, що перший процес є найбільш трудомістким і складним. У випадку подібних проектів при обґрунтуванні інвестицій визначаються витрати, пов'язані з запобіганням негативним наслідкам та виконанням обов'язкових заходів з охорони навколишнього середовища.

Слід зауважити, що проведення дослідження фінансового стану підприємства дозволяє стверджувати про можливість накопичення коштів для фінансування природоохоронних заходів та створює достатньо високий інвестиційний рейтинг, що дозволить залучити зовнішні інвестиції.

3.3 Екологічна оцінка ефективності системи екологічного управління і контролю на підприємстві

Оцінка впливу на навколишнє середовище (ОВНС) є одним із інструментів екологічної оцінки, який використовується у всьому світі для надання керівникам та зацікавленій громадськості важливої інформації для планування екологічно стійкого економічного розвитку. Це систематичний аналіз проектів, щоб визначити їх потенційний вплив на навколишнє середовище та значимість таких впливів та запропонувати заходи щодо пом'якшення негативних наслідків.

ОВНС є одночасно інструментом планування та інструментом прийняття рішень. Як інструмент планування, ОВНС представляє методології та техніки для виявлення, прогнозування та оцінки потенційних впливів проектів на навколишнє середовище відповідно до проектного циклу. Як інструмент прийняття рішень, він надає інформацію, яка сприяє формуванню політики та діям, що забезпечують стійкість реалізованих проектів. Передовий досвід ОВНС визначає екологічні ризики, зменшує конфлікти шляхом сприяння участі громади, мінімізує несприятливі екологічні наслідки, інформує осіб, що приймають рішення, та допомагає закласти основу для екологічно безпечних проектів.

Процес оцінки впливу на навколишнє середовище (ОВНС) є добре відомим методом, що застосовується у всьому світі для виявлення та пом'якшення наслідків розвитку подій на навколишнє середовище. Він складається з серії досліджень та дискусій, які призначені для:

- визначити, яке законодавство має відношення до пропозицій (перевірка);
- оцінити обсяг проекту (обсяг + консультації);
- визначити природу існуючого середовища (базовий рівень);
- отримати думки зацікавлених сторін щодо пропозицій (консультація);
- визначити вплив пропозицій та передбачити ймовірні масштаби та значення цих впливів на навколишнє середовище (екологічна оцінка);

- дозволити формулювання заходів щодо пом'якшення наслідків (пом'якшення наслідків).

Широке призначення СЕУ полягає в:

- забезпечити механізм, що забезпечує впровадження заходів щодо пом'якшення потенційно несприятливих впливів на навколишнє середовище;
- забезпечити прийняття стандартів належної будівельної практики протягом усього будівництва;
- забезпечити основу для пом'якшення наслідків, які можуть бути непередбаченими або невстановленими, поки не буде розпочато будівництво.

Для досягнення успіху СЕУ повинен розвиватися протягом усього життя проекту. Для цього проекту СЕУ був виданий для консультацій різним зацікавленим сторонам і уточнений у міру появи додаткової інформації, змін у дизайні або коментарів зацікавлених сторін. Тому СЕУ може також забезпечити зацікавленим сторонам, що їхні вимоги щодо екологічних показників будуть виконані.

Незважаючи на те, що СЕУ деталізував механізми, за допомогою яких питання мали бути вирішені під час капітального будівництва трубопроводу, та відповідальність за їх виконання, саме підрядник повинен був надати методичні викладення деталей дій, які слід вжити, в для реалізації кожного аспекту СЕУ. Положення про методи мали продемонструвати, як має бути досягнуто відповідність вимогам СЕУ, і вказати імена окремих людей, яким буде доручено досягнення та контроль за дотриманням екологічних стандартів норм та законодавства у галузі охорони навколишнього середовища.

Стратегічна екологічна оцінка (СЕО) має шість відмінних особливостей:

- допомога у впровадженні принципів сталості в процес формування політики;
- допомога впливати та вдосконалювати процес прийняття рішень таким чином, щоб забезпечити інтеграцію та стійкість довкілля;
- забезпечення рівня екологічної стійкості та забезпечення комплексного підходу до політики, планування та програмування;

- забезпечення кращого контексту для оцінки кумулятивних ефектів;
- забезпечення контексту для скринінгу екологічної оцінки нижчого рівня за допомогою ОВНС;
- забезпечення передбачення наслідків, які можуть виникнути на рівні проекту, сприяючи посиленню супутньої ОВНС.

Показники ефективності, як якісні, так і кількісні, є ядром звіту про стійкість. Показники ефективності згруповані за трьома розділами, що охоплюють економічний, екологічний та соціальний аспекти стійкості.

Економічні показники стосуються впливу організації, як прямого, так і опосередкованого, на економічні ресурси її зацікавлених сторін та на економічні системи на місцевому, національному та глобальному рівнях. До економічних показників включаються заробітна плата, пенсії та інші виплати працівникам організації, що звітує; грошові кошти, отримані від клієнтів і сплачені постачальникам; та сплачені податки та отримані субсидії.

Екологічні показники стосуються впливу організації на живі та неживі природні системи, включаючи екосистеми, землю, повітря та воду. До екологічних показників належать екологічні наслідки продуктів та послуг; використання енергії, матеріалів та води; парникові гази та інші викиди; стоки та утворення відходів; вплив на біорізноманіття; використання небезпечних матеріалів; переробка, забруднення, зменшення відходів та інші екологічні програми; екологічні витрати; а також штрафи та штрафи за невиконання.

Соціальні показники стосуються впливу організації на соціальні системи, в яких вона функціонує. Соціальні показники GRI згруповані у три кластери: трудова практика (наприклад, різноманітність, здоров'я та безпека працівників), права людини (наприклад, дитяча праця, питання дотримання норм) та більш широкі соціальні проблеми, що зачіпають споживачів, громади та інші зацікавлені сторони (наприклад, хабарництво та корупція, відносини з громадою).

Таким чином, угруповані показник СЕО для можуть бути представлені у такий спосіб (таблиця 3.2).

Таблиця 3.2 – Стратегічна екологічна оцінка для Підприємство Комунальне підприємство «Дирекція з капітального будівництва адміністративних і житлових будівель» (оцінено експертами за 10 бальною шкалою)*

№	Індикатор	2019 рік	2020 рік
1	2	3	4
1	Забруднення повітря	25	27
	1.1. Обсяги пилу у робочих приміщеннях	6	8
	1.2. Обсяги пилу при виконанні робіт на відкритому просторі	6	6
	1.3. Рівень шуму та вібрації у робочих приміщеннях	5	5
	1.4. Рівень шуму та вібрації при виконанні робіт на відкритому просторі	8	8
2	Водні ресурси	16	18
	2.1. Обсяги споживання свіжої води у робочих приміщеннях	4	5
	2.2. Обсяги споживання свіжої води при виконанні робіт на відкритому просторі	4	4
	2.3. Обсяги стічних вод при виконанні робіт на відкритому просторі	3	4
	2.4. Якість питної води в офісі	5	5
3	Озеленення	10	15
	3.1. Рівень озеленення прилеглої території	5	8
	3.2. Рівень озеленення у робочих приміщеннях	5	7
4	Енергетика	13	18
	4.1. Споживання енергоресурсів у промислових процесах	3	4
	4.2. Споживання енергоресурсів в управлінських процесах	2	3
	4.3. Споживання енергоресурсів працівниками на 1 робітника	3	5
	4.5. Економія енергетичних ресурсів у результаті впровадження енергоефективних заходів	5	6

Закінчення таблиці 3.2

1	2	3	4
5	Відходи	12	20
	5.1. Обсяги утворення ТПВ на території підприємства	2	5
	5.2. Обсяги утворення промислових відходів на території виконання робіт на відкритому просторі	3	5
	5.3. Обсяги утилізованих промислових відходів	5	5
	5.4. Швидкість накопичених промислових відходів	2	5
6	Здоров'я персоналу	12	16
	6.1. Рівень захворюваності персоналу	7	8
	6.2. Тривалість захворювань	5	8
7	Екологічне управління	19	24
	7.1. Обсяг фінансування заходів з охорони навколишнього природного середовища	5	7
	7.2. Кількість осіб, залучених до заходів з екологічної освіти	8	10
	7.3. Обсяги інвестицій міжнародного походження, благодійної допомоги, кредитів, інвестиційних ресурсів фінансових установ, залучені підприємством у проекти енергозбереження та ефективності	6	7
	Разом	95	138

* оцінка «10» відповідає найкращому рівню,

оцінка «0» відповідає найгіршому рівню оцінювання

Отримані експертні оцінки свідчать про покращення рівня ефективності екологічного управління і контролю на підприємстві, що пов'язане із активним залученням інвестицій на оновлення парку ремонтної техніки, запровадження інноваційних більш екологічно безпечних технологій капітального ремонту та обслуговування. Крім того, істотна кількість працівників проходить у поточному році курси підвищення кваліфікації та завершують навчання у ВНЗ за напрямом «Менеджмент природоохоронної діяльності та природних ресурсів». Очікується покращення рівня екологічної ефективності у наступних періодах за рахунок

використання «зелених» технологій енергоспоживання, енергозбереження та утилізації відходів.

Слід зауважити, що стратегічна екологічна оцінка враховує лише екологічні наслідки плану, тоді як оцінка сталості та власне комплексна еколого-економічна оцінка враховує більш широкі економічні та соціальні ефекти плану на додаток до його потенційних екологічних наслідків.

Таким чином, стратегічна екологічна оцінка – це процес, який сприяє екологічній стійкості при прийнятті управлінських рішень. Це допомагає забезпечити врахування стану довкілля при розробці пропозицій щодо політики, плану та програми розвитку підприємства з урахуванням екологічного фактору. Це також відповідає державним стратегіям сталого розвитку щодо екологічної оцінки пропозицій щодо політики, плану та програми.

Стратегічні екологічні оцінки мають багато переваг. Вони можуть:

- показати шляхи посилення позитивного впливу пропозиції;
- допомогти уникнути негативних впливів господарської діяльності підприємства на навколишнє середовище та здоров'я людей – як співробітників підприємства, так і споживачів, а також оточуючого населення;
- показати можливі кумулятивні наслідки для навколишнього середовища;
- достроково показати можливі проблеми, які можуть заощадити час і гроші в майбутньому;
- пришвидшити екологічну оцінку проектів та активізувати пошук інвесторів.

ВИСНОВКИ

Невід'ємною частиною ефективності всієї економіки є ефективність природоохоронної діяльності суспільства. Не завжди інтереси суспільства можуть збігатися з інтересами виробництва щодо економічних вигід. Марне використання природних ресурсів, забруднення навколишнього середовища суперечать інтересам суспільства, тим самим викликаючи ажіотаж серед населення, але можна досягти високої економічної ефективності виробництва. Аналізуючи рівень впровадження та експлуатації СЕУ на сучасних підприємствах, не можна не відзначити той факт, що їх зацікавленість у цьому виді діяльності знаходиться на досить низькому рівні, і держава ще не повністю розробила механізм, який сприяє мотивації цього процесу.

Крім того, слід зазначити, що обсяг інвестицій у заходи з впровадження та експлуатації СЕУ на підприємстві, спрямовані на охорону навколишнього середовища, поступається і підвищенню економічної ефективності господарської діяльності, а іноді навіть суттєво, розміру витрат, спрямованих на компенсацію екологічної шкоди. Це стосується економічно відшкодованих збитків. Але іноді результатом нераціонального природокористування може бути непоправна шкода. На жаль, таке «вміле» використання природи та її ресурсів характерне не лише для нашої країни, в даний час це проблема для всього прогресивного людства. Розробка та використання сучасних технологій, що забезпечують, насамперед, використання ресурсозберігаючих маловідходних та безвідходних технологій, повинні бути основою для вирішення проблем, що виникли, тим самим вселяючи надію на запобігання екологічному глобальному катастрофа.

В даний час економічно розвиненим країнам сприяють розробці та впровадженню передових технологій, залучаючи до цих процесів як науку, так і результати передового національного та міжнародного досвіду, забезпечуючи тим самим постійне збільшення інвестицій. Іншим важливим моментом, що сприяє розвитку інвестиційної діяльності у сфері впровадження та експлуатації СЕУ на підприємстві, є швидка віддача інвестицій від одного до п'яти років, що

підтверджує економічні вигоди та соціальне обґрунтування. На жаль, розглядаючи діяльність вітчизняних організацій та підприємств, часто ми можемо бачити протилежну картину. В даний час система фінансування та рівень юридичної відповідальності впровадження та експлуатації СЕУ на підприємстві не в повній мірі сприяють тому, що організації та підприємства дбають про запобігання екологічній шкоді та навколишньому середовищу та впроваджують комплекс природоохоронних заходів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білик О.С. Екологічний менеджмент на промислових підприємствах України: зміст та сутність поняття. URL: http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPIPress/4344/1/EEE_2012_12_Bilyk_Ekologichnyi%20menedzhment.pdf1.
2. Білик О.С. Екологічний менеджмент на промислових підприємствах України: зміст та сутність поняття. *Енергозбереження. Енергетика. Енергоаудит*. 2016. № 12 (106). С. 49—64.
3. Декалюк О.В., Стасюк І.В. Впровадження екологічного менеджменту та аудиту для забезпечення екологічної безпеки підприємства. URL: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Vchnu_ekon/2010_2_1/235242.pdf
4. Максимів Л.І., Потай О.А. Сутність, функції, завдання і нормативноправове забезпечення екологічного менеджменту. URL: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/chem_biol/nplanu/2007_2/LAN_5_103_109.pdf
5. Михайлова М.Д., Костенко О.К. Переваги та недоліки впровадження системи екологічного менеджменту та сертифікації на промислових підприємствах. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/7_2016/11.pdf
6. Найденко О.Є. Проблеми екологічного оподаткування та шляхи їх вирішення. *Економіка і суспільство*. 2016. № 1. С. 31-34.
7. Харченко Т.Б. Формування та впровадження екологічного менеджменту на підприємствах України. URL: http://www.econom.univ.kiev.ua/articles/EMAB/Kharchenko/Forming_and_introduction_of_ecological_management_at_the_Ukrainian_enterprises.pdf
8. Балацкий О., Лукьянихин В., Лукьянихина Е. Экологический менеджмент: проблемы и перспективы становления и развития. *Экономика Украины*. 2000. № 5. С. 68—73.
9. Вовчак І.С. Інформаційні системи та комп'ютерні технології в менеджменті: [навч. посіб.]. Тернопіль : Карт-бланш, 2001. 286 с.
10. Галушкина Т.П. Экономические инструменты экологического

- менеджмента (теория и практика): [монографія]. Одесса: Институт проблем рынка и экономико-экологических исследований НАН Украины, 2000. 280 с.
11. Савкин В.И. Экологический менеджмент в АПК: теоретические основы и практический опыт: [монография]. Орел: Изд-во Континент, 2007. 217 с.
 12. Твердохліб М.Г. Інформаційне забезпечення менеджменту: навч. посіб.. К.: КНЕУ, 2000. 208 с.
 13. Акуленко В.Л., Мамчук І.В. Екологічний менеджмент в контексті забезпечення екологічної безпеки підприємства. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2009. № 5, Т.1. С. 21–26.
 14. Галушкіна Т.П. Экономические инструменты экологического менеджмента: теория и практика: Монографія. Одесса: ИПРиЭЭИ НАН Украины, 2000. 280 с.
 15. Донець Л.І., Прокопенко Є.Ю. Екологічна безпека в координатах світового розвитку. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2006 № 6, Т.1. С. 151–154.
 16. Кушнір Ю.В. Перспективи впровадження системи екологічного аудиту на промислових підприємствах. *Науковий вісник НЛГУ*. 2005. Вип. 15.7. С. 251–254.
 17. Огородник М.М., Новак У.П. Тенденції розвитку екологічного аудиту як інструмента системи екологічного менеджменту. *Вісник національного університету "Лівівська політехніка"*. 2009. № 647 (76). С. 440–444.
 18. Пашков Е.В., Фомин Г.С., Красный Д.В. Международные стандарты ИСО 14000. Основы экологического управления. М.: ИПК «Издательство стандартов», 1997.
 19. Потай О.А. Формування інтегрованої системи екологічного менеджменту промислових підприємств. *Науковий вісник НЛГУ*. 2009. Вип. 19.9. С. 212–216.
 20. Семенова В.Ф., Михайлюк О.Л. Екологічний менеджмент: Навч. посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2004. 407 с.
 21. Хабарова Е.И. Менеджмент на стыке экономики и экологии.

Менеджмент в России и за рубежом. 1999. № 3. С. 29–36.

22. Шевчук В.Я. Екологічний аудит: Посібник з екологічного менеджменту і екологічного аудиту. К.: Символ-Т, 1997. 221 с.

23. Dukmasova N et al. 2017 IOP Conf. Ser.: Earth Environ. Sci. 72 012001. URL: <https://iopscience.iop.org/article/10.1088/1755-1315/72/1/012001/pdf>

24. Данилишин Б.М., Хлобистов Є.В. Стратегічна екологічна оцінка управлінських рішень щодо формування та реалізації регіональної політики. *Збалансований розвиток України — шлях до здоров'я та добробуту нації*: матер. Укр. еколог. конгр., 21 верес. 2007 р. К.: Центр екологічної освіти та інформації, 2007. С. 24—25.

25. Доклад по экологической оценке № 10: Защита окружающей среды Европы: Третья оценка / Европейская экономическая комиссия; Европейское агентство по охране окружающей среды. Люксембург: Отдел официальных публикаций Европейского сообщества. 2003. 341 с.

26. Войціховська А.С., Мелень-Забрамна О.М., Нагорна О.О. Звіт про стратегічну екологічну оцінку проекту обласної програми поводження з ТПВ на 2012—2020 рр. (проект). За заг. ред. Кравченко О.В. Львів, 2013. 40 с.

27. Звіт про стратегічну екологічну оцінку Стратегії розвитку Дніпропетровської області на період до 2020 року URL: www.oblrada.dp.ua/user/files/zvit.doc

28. Звіт про стратегічну екологічну оцінку Стратегії розвитку міста Запоріжжя до 2028 року URL: https://zp.gov.ua/.../o_1c2u2uuruu6mk2jk9115vt13eme4.pdf

29. Марушевський Г.Б. Стратегічна екологічна оцінка Стратегії регіонального розвитку (на прикладі Дніпропетровської області). *Державне управління та місцеве самоврядування*: зб .наук. праць. Вип. 4 (23). 2014. С. 51—61.

30. Отчет о проведении стратегической экологической оценки Стратегии устойчивого развития Бахчисарайского района Автономной Республики Крым URL:

http://www.envsec.org/publications/report_on_sea_of_sustainable_development_strategy_for_bakhchisaraysky_district_ru.pdf

31. Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року: Закон України від 21.12.2010 № 2818-VI URL Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2818-17>

32. Про оцінку впливу деяких планів і програм на навколишнє середовище: директива Європейського парламенту і Ради 2001/42/EC від 27 червня 2001 р. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=celex:32001L0042>

33. Про ратифікацію Протоколу про стратегічну екологічну оцінку до Конвенції про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті: закон України № 562-VIII від 01.07.2015. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/562-19>

34. Про стратегічну екологічну оцінку: Закон України від 20.03.2018 № 2354-VIII URL: Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2354-19>

35. Хлобистов Є., Жарова Л. Стратегічна екологічна оцінка для запобігання конфліктів експертний погляд [Електронний ресурс]. *Економіст*. К., 2016. URL: <http://ua-ekonomist.com/12127-strategchna-ekologchna-ocnka-dlya-zapobgannyakonflktv-ekspertniy-poglyad.html>

36. Хлобистов Є.В. Інституційні передумови імплементації стратегічної екологічної оцінки: аналіз стану державного планування та прогнозування соціально-економічного розвитку. *Вісник Сумського державного університету*. 2005. №10. С. 48—53.

37. Monica Fundingsland Tetlow & Marie Hanusch. Strategic environmental assessment: the state of the art. *Impact Assessment and Project Appraisal*. 2012. Vol. 30. No.1. P. 15—24.

38. Sadler B. Environmental Assessment In A Changing World: Evaluating Practice to Improve Performance. International Study of the Effectiveness of Environmental Assessment. Final Report. — Minister of Supply and Services Canada, 1996. 263 p.

39. Дуднікова І.І. Становлення і розвиток екологічного менеджменту:

теоретико-методологічний контекст. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2014. Вип. 58. С. 259–268.

40. Кірсанова Т.О. Екологічний контролінг в системі управління підприємством : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.08.01. Суми, 2004. 20 с.

41. Купалова Г.І. Формування ефективної системи екологічного менеджменту та аудиту. *Вісник Університету банківської справи Національного банку України*. 2011. Вип. 1 (11). С. 48–53.

42. Гулик Г.С. Сучасні еколого-економіко-правові проблеми реалізації концепції сталого лісокористування в Україні. *Науковий вісник ЛНТУ України*. 2015. Вип. 25.7. С. 7—13.

43. Лебедевич С.І. Методичні основи формування екологічного менеджменту і екоаудиту в лісовиробничому комплексі України: монографія. Львів: Камула, 2005. 256 с.

44. Лесь А.В., Ращенко А.В. Роль менеджменту та маркетингу при запровадженні технологій захисту навколишнього середовища. *Вісник ЖНАЕУ*. 2017. № 1 (59), М. 2 С. 165—172.

45. Міжнародний стандарт ISO 14001. URL: http://partnership.by/wp-content/uploads/2016/05/ISO_14001.pdf (дата звернення: 04.11.2020).

46. Мішенін Є.В., Ярова І.Є. Лісогосподарювання як сучасна парадигма сталого розвитку лісового комплексу. *Наукові праці Лісівничої академії наук України*. 2014. Вип. 12. С. 221—226.

47. Тендюк А.О. Теоретичні проблеми екологічного менеджменту. *Економічні науки. Серія "Економіка та менеджмент"*: збірник наукових праць. Луцький національний технічний університет. Вип. 8 (30). Луцьк. 2011. С. 229—237.

48. Хвесик М.А. Реалізація національної стратегії сталого розвитку — перспектива цивілізаційного вибору України. Екологічно чисте виробництво — основа підвищення якості продукції на товарних ринках України: матеріали VIII Пленуму Співки економістів України та Всеукраїнської науково-

практичної конференції. К.: Спілка економістів України, 2013. 228 с.

49. Hitchcox M. Safeguarding against future invasive forest insects. *Tree Planters' Notes*. 2015. Volume 58, Number 1. Pp. 27—36.

50. Галушкіна Т.П., Грановська Л.М., Кисельова Р.А. Екологічний менеджмент та аудит : навч. посіб. Херсон : Олді-плюс, 2013. 456 с.

51. Семенов В.Ф., Михайлюк О.Л. Екологічний менеджмент : навч. посіб. Київ : Знання, 2006. 366 с.

52. Дайман С.Ю. Системы экологического менеджмента для практиков. Москва : Изд-во РХТУ им. Д.И. Менделеева, 2004. 248 с.

53. Пахомова Н.В., Эндрес А., Рихтер К. Экологический менеджмент. СПб. : Питер, 2003. 544 с.

54. Седов В.В. Экологический менеджмент на предприятии. URL : http://www.lib.csu.ru/vch/8/1999_01/029.pdf (дата звернення: 20.07.2020). 9.

Гусева Т.В., Макаров С.В. Экологический менеджмент : учебное пособие. Москва : Эколайн, 2011. 148 с.

55. Brian Garrod, Peter Chadwick. Environmental management and business strategy: Towards a new strategic paradigm. URL : <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0959652600000763> (дата звернення: 20.07.2020).

56. Daniel Sitarz. Greening your business. Germany, Dessau : EarthPress, 2007. 320 p.

57. PDCA – цикл Демінга. URL : <http://ua.ikmj.com/pdca-the-deming-circle/> (дата звернення: 20.07.2020).

58. ДСТУ ISO 14004-97. Системи управління навколишнім середовищем. Загальні настанови щодо принципів управління, системи та засобів забезпечення. [Чинний від 1997-08-18]. Київ, 1997. 38 с. (Інформація та документація).

59. Системи якості та 14 принципів управління Демінга. URL : http://m.aratta-ukraine.com/text_ua.php?id=3325. (дата звернення: 20.07.2020).

60. Iлона Yasnolob, Oleg Gorb, Nadiia Opara, Serhii Shejko, Svitlana Pysarenko, Olena Mykhailova, Tetyana Mokiienko. The Formation of the Efficient System of

Ecological Enterprise. *Journal of Environmental Management and Tourism*. 2019. [S.l.], Vol. 9. Issue 5. P. 1052–1061. URL : <https://journals.aserspublishing.eu/jemt/article/view/2595>. doi: [https://doi.org/10.14505//jemt.9.5\(29\).17](https://doi.org/10.14505//jemt.9.5(29).17).

61. Yasnolob Ilona, Radionova Yana. The organizational fundamentals of innovation development management of agro-industrial enterprises. *Economics, Management and Sustainability*, 2017. [S.l.], Vol. 2, n. 1, p. 60–66. URL : <https://jems.sciview.net/index.php/jems/article/view/18>. doi: <https://doi.org/10.14254/jems.2017.2-1.5>.

ДОДАТОК А

Декану факультету економіки та менеджменту

Олейнікову О.А.

Студента групи _____ МПДзм-19_____

_____ Сердюка О.Л. _____

(П.І.Б.)

Спеціальності _____ 073 Менеджмент _____

З А Я В А

Прошу затвердити тему дипломної роботи

_____ Система екологічного управління і контролю на
підприємствіі призначити науковим керівником к.е.н., _____
доц. кафедри УФЕБ Придятько Е.М. _____

Дата _____ Підпис _____

Згода наукового керівника

дипломної роботи _____

(підпис, дата) (П.І.Б.)

Висновок кафедри

_____ Тему дипломної роботи затвердити. Приказ № 80

_____ від "12" лютого 2021 року

Завідувач кафедри УФЕБ _____

(підпис, дата)

_____ О.Ю. Попова

(П.І.Б.)

ДОДАТОК Б**Перелік зауважень щодо оформлення роботи**

Означення документа	Документ	Умовна відмітка	Зміст зауваження

Дата_____ Підпис_____

ДОДАТОК В